

Sondre Haugland

Bærekraftig turisme i det kommende Nordhordaland Biosfæreområde

Masteroppgave i Lektorutdanning i geografi

Veileder: Frode Flemsæter

Mai 2019

Sondre Haugland

Bærekraftig turisme i det kommende Nordhordaland Biosfæreområde

Masteroppgave i Lektorutdanning i geografi
Veileder: Frode Flemsæter
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for geografi

Sammendrag

UNESCO Man and the Biosphere program er et globalt konsept som i dag omfatter 686 biosfæreområder i 122 land. Norge har foreløpig ingen biosfæreområder, men Nordhordaland har søkt om å få status som biosfæreområde, og hvis søknaden blir godkjent vil det bli utnevnt i juni 2019. I denne masteroppgaven undersøker jeg det planlagte Nordhordaland Biosfæreområde med fokus på bærekraftig turisme. Gjennom bruk av intervjuer og dokumentanalyse, samt teori knyttet til bærekraftig utvikling og turisme undersøker jeg hvordan Nordhordaland Biosfæreområde både har et lokalt og globalt syn på bærekraftig turisme, og at det er et klart ønske om å gjøre regionen mer synlig og ta imot flere turister. Jeg undersøker også ulike utfordringer knyttet til manglende samarbeid mellom aktører, lite kunnskap om turistnæringen, masseturisme og transport. Oppgaven diskuterer også biosfæreområders funksjon som modellområder for bærekraftig utvikling, og hvordan Nordhordaland kan være et modellområde for bærekraftig turisme ved å tilby helhetlige reiselivsprodukter som tar høyde for de utfordringene som eksisterer i både regionen og for turistnæringen som helhet.

Abstract

The UNESCO Man and the Biosphere-program (MAB) is a global concept which today consists of 686 biosphere reserves in 122 countries. Norway has so far no biosphere reserves, but Nordhordland has applied for status as a biosphere reserve, and if the application is approved it will be appointed in June 2019. In this master thesis I examine the planned Nordhordland Biosphere reserve with focus on sustainable tourism. Through use of interviews and document analysis, as well as theory related to sustainable development and tourism, I examine how Nordhordland Biosphere reserve both has a local and a global view on sustainable tourism, and that there is a clear desire to make the region more visible and receive more tourists. I also examine different challenges related to the lack of co-operation between actors, little knowledge about the tourism, mass-tourism and transport. The thesis also discusses the function of biosphere reserves as model areas for sustainable development, and how Nordhordland can be a model area for sustainable tourism by offering holistic tourism products that take in to account the challenges that exists in the region and for tourism as a whole.

Forord

Jeg vil gjerne takke mine medstudenter på lektorutdanningen i geografi for hyggelige samtaler og et godt miljø på vår felles lesesal. Jeg vil også takke min veileder Frode Flemsæter for gode og produktive samtaler underveis i arbeidet med denne masteroppgaven.

Jeg vil rette en stor takk til alle informanter som har bidratt til denne oppgaven. En spesiell takk til administrasjonen av Nordhordaland Biosfæreområde for all innsikt og kunnskap dere har gitt meg.

Til slutt ønsker jeg å takke min familie, og ikke minst min samboer Ingrid Fossberg for all støtte og omsorg jeg har fått gjennom arbeidet med denne oppgaven.

Tusen takk!

Innhold

1. Innledning	3
1.1. Valg av tema og problemstillinger	3
1.1.1. Turisme	3
1.1.2. Problemstillinger	4
1.2. Oppgavens struktur	5
2. Bakgrunn	6
2.1 UNESCOs Man and the Biosphere program	6
2.2. Nordhordaland Biosfæreområde	8
3. Teori	12
3.1. Bærekraftig utvikling	12
3.2 Bærekraftig turisme	15
3.2.1. Bærekraftig utvikling vs. bærekraftig turisme	15
3.2.2. Fra naturmiljø til mer helhetlig fokus	16
3.2.3. Geografisk skala og læringsprosesser	17
3.3. Turisme i biosfæreområder	19
3.3.1. Økoturisme	19
3.3.2. Miljømerking og biosfæreområder som merkevare	22
4. Metode	24
4.1. Valg av metode	24
4.2. Intervju	24
4.2.1. Intervjuguide	25
4.2.2. Utvalg	25
4.2.3. Snøballmetoden	26
4.2.4. Gjennomføring av intervju og transskribering	27
4.3. Dokumentstudier	28
4.5. Analyse	28
4.6. Etske betraktninger	29
4.6.1. Subjektivitet, inter-subjektivitet og kritisk refleksivitet	29
4.6.2. Pålitelighet, gyldighet og generalisering	30
5. Empiri	32
5.1. Eksempler på økoturisme i Norhordaland	32
5.1.1. Gripen Gard	32
5.1.2. Klyvikje	34

5.1.3. Lyngheisenteret.....	37
5.1.4. «Ullruten»	39
5.1.5. Eksempelet Fedje	39
5.2. Dagens turisme i Nordhordaland.....	41
5.2.1. Turismens rolle i Nordhordaland biosfæreområde	42
5.2.2. Bærekraftig turisme i biosfæreområdet.....	43
5.2.3. Nordhordaland som modellområde for bærekraftig turisme	45
5.2.4. UNESCO-status.....	46
5.3. Utfordringer for reiselivet i Nordhordaland.....	47
6. Diskusjon	49
6.1. Bærekraft og turisme i biosfæreområder	49
6.2. Flere turister og biosfæreområdet som merkevare.....	52
6.3. Modellområde – Turisme som middel for bærekraftig utvikling	54
6.4. Helhetlige reiselivsprodukt og økoturisme i Nordhordaland Biosfæreområde	57
7. Konklusjon	62
8. Litteraturliste.....	65
Figurer	67
Vedlegg 1: Intervjuguide til prosjektarbeidere i MAB	68
Vedlegg 2: Intervjuguide til aktører innenfor turisme	69

Figurer:

Figur 1: Kart over Nordhordaland Biosfæreområde med kommuner.....	10
Figur 2: Kart over Nordhordaland Biosfæreområde med kjerneområder og buffersoner	11

1. Innledning

1.1. Valg av tema og problemstillinger

Nordhordaland har over lengre tid jobbet for bli med i UNESCOs Man and the Biosphere program (MAB), og opprette det første biosfæreområdet i Norge. Arbeidet med dette har nå kommet så langt at det har blitt sendt inn søknad til UNESCO. Biosfæreområdet i Nordhordaland vil ha flere fokusområder og underprosjekter knyttet til bærekraftig utvikling i regionen, som blant annet fokuserer på lokalt jordbruk og matproduksjon, arealforvaltning av ulike typer landskap og bærekraftig reiseliv. Som det første biosfæreområdet i Norge vil Nordhordaland illustrere hvordan MAB-programmet vil gjøre seg gjeldene i en norsk sammenheng, og siden dette programmet er relativt ukjent i Norge er det derfor interessant å utforske hva MAB-programmet handler om og hvordan det skal implementeres i Nordhordaland. MAB-programmet er et omfattende konsept som omhandler en rekke tema og tilbyr dermed flere forskjellige innfallsvinkler for en masteroppgave. En av de mest sentrale temaene er bærekraftig utvikling, og etter å ha forhørt meg med administrasjonen av biosfæreprosjektet i Nordhordaland, og lest teori knyttet til bærekraftig utvikling, har bestemte jeg meg for å skrive om Nordhordaland Biosfæreområde sitt arbeid knyttet til bærekraftig reiseliv.

1.1.1. Turisme

Den globale turistnæringen har opplevd en kontinuerlig vekst, og har blitt en av verdens raskest voksende sektorer. Inntekter knyttet til turisme utgjør i dag hele 10 % av verdens BNP, og er en av hovedinntektskildene til en rekke utviklingsland (UNWTO, 2019). UNWTO (2019) trekker frem at turisme som er ansvarlig styrt og planlagt kan gi mange gevinster, spesielt økonomisk ved å skape arbeidsplasser og økonomisk inntekt i destinasjonslandene. Videre kan turisme også bidra til at unike naturområder og kulturer blir beskyttet, og dermed virke positivt både for miljø og kultur. De positive effektene er dog avhengig av at turismen foregår på en ansvarlig og bærekraftig måte, ellers kan turismen ha en helt motsatt effekt. Archer, Cooper & Ruhanen (2005) skriver at uansvarlig turisme i sårbare områder kan føre til skade på biologisk mangfold og tap av kulturarv. I tillegg er energibruk og transport innen turismen en åpenbar utfordring for klima og miljø. Videre skriver Archer et. al (2005) at turistnæringen har vært preget av at politikere, planleggere, turistoperatører, utviklere og andre aktører knyttet til

turismen i ulike land og regioner hovedsakelig har vært opptatt av hvor mange turister som kommer, hvordan man kan tiltrekke seg flere og hvilke fasiliteter og tjenester de trenger. Dette er dog i ferd med å sakte endre seg, ved at disse aktørene etter hvert har blitt klar over de sosiale, økonomiske og miljømessige konsekvensene av dårlig planlagt turismeutvikling på lang sikt. Med andre ord har bærekraftig utvikling innenfor turismen blitt viktigere. Dette viser seg også på Verdens turismeorganisasjons (UNWTO) hjemmesider, hvor bærekraftig utvikling innenfor turisme er satt tydelig på agendaen, gjennom spesielt fokus på FNs bærekraftsmål for 2030 (UNWTO, 2019). Det er klart at det er essensielt at en så raskt voksende næring som turistnæringen, med alle dens positive og negative sider, utvikles på en ansvarlig og bærekraftig måte. Fra et geografisk perspektiv er turisme en interessant næring fordi det i likhet med geografi i stor grad handler om hvordan mennesker utnytter både sosiale, naturlige og kulturelle ressurser, samt forholdet mellom mennesket, natur og landskap. UNESCOs Man and the Biosphere program og biosfæreområdene handler også i stor grad om disse temaene. I MAB-programmets rammeverk (1996) står det blant annet at biosfæreområdene skal bidra til bevaring og rasjonell bruk av ressurser som er i tråd med både natur- og samfunnsvitenskap. Biosfæreområdene inneholder unike og sårbare natur- og kulturverdier som er en ressurs for turistnæringen, og noe mange turister ønsker å se og oppleve. Derfor ser jeg på det som relevant å utforske temaet bærekraftig turisme i det kommende Nordhordaland Biosfæreområde.

1.1.2. Problemstillinger

Målet med denne oppgaven er å belyse intensjoner, utfordringer og holdninger knyttet til bærekraftig turisme i det kommende Nordhordaland Biosfæreområde. For å gjøre dette har jeg valgt å utforske følgende problemstillinger:

- 1. Hvordan tolkes bærekraftig turisme i Nordhordaland Biosfæreområde?**
- 2. Hvilke utfordringer eksisterer for et bærekraftig reiseliv i Nordhordaland.**
- 3. Hvordan kan biosfæreområdet bidra til turismen i regionen?**
- 4. Hvordan kan Nordhordaland Biosfæreområde være et modellområde for bærekraftig turisme?**

5. Hvordan passer den eksisterende turismen i Nordhordaland inn i MAB-konseptet, og hvordan forholder lokale reiselivsaktører seg til det kommende biosfæreområdet?

1.2. Oppgavens struktur

Kapittel to er et bakgrunnskapittel hvor jeg kort beskriver UNESCOs Man and the Biosphere program er, og hvordan det fungerer. Videre blir bakgrunnen for planene om et biosfæreområde i Nordhordaland beskrevet, hvilket geografisk område det omfatter, samt hvilke karakteristikk det skal ha. I *kapittel tre* blir litteratur knyttet til bærekraftig utvikling, bærekraftig turisme og økoturisme lagt frem. I tillegg vil noe eksisterende relevant litteratur knyttet til turisme i biosfæreområder bli lagt frem. I *kapittel fire* legger jeg frem metoden jeg har brukt for å samle inn data og analysere, reflekterer over de ulike metodiske valgene jeg har tatt og knytter disse valgene opp mot relevant litteratur knyttet til metode. I *kapittel fem* presenterer jeg det empiriske datamaterialet jeg har samlet inn. I *kapittel seks* blir det empiriske datamaterialet diskutert opp mot bakgrunn- og teorikapittelet. I det avsluttende *kapittel syv* vil jeg sammenfatte oppgaven, og konkludere i henhold til problemstillingene.

2. Bakgrunn

2.1 UNESCOs Man and the Biosphere program

UNESCO er FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur. På UNESCOs hjemmesider står det at organisasjonen jobber for å bygge fred gjennom internasjonalt samarbeid innenfor utdanning, vitenskapene og kultur. Videre står det at de ulike programmene som UNESCO står bak bidrar til å nå bærekrafts målene i agenda 2030 som ble vedtatt i FNs generalforsamling i 2015 (UNESCO, 2019). For at et slikt samarbeid skal fungere er det viktig at det skapes en felles forståelse blant verdens nasjoner og folk, og med dette som mål har medlemstatene i UNESCO opprettet to programmer som anerkjenner den globale viktigheten av natur- og kulturarv. Det første, opprettet i 1971 var Man and the Biosphere-programmet (MAB), og det andre, opprettet i 1972, var verdensarvkonvensjonen som står bak verdensarvlisten (UNESCO, 2015). Av disse to er det nok den siste som har fått mest oppmerksomhet blant folk flest, mens MAB-programmet er mer ukjent.

MAB- programmet handler som navnet tilsier om forholdet mellom mennesket og biosfæren, det vil si det området av jorden hvor det finnes organisk liv (SNL, 2018). Hovedmålet til MAB-programmet er å skape en vitenskapelig basis for å bedre forholdet mellom mennesker og deres miljøer. Gjennom praktisk bruk at både natur, samfunn, økonomi og utdanningsvitenskap ønsker MAB-programmet å promotere innovative løsninger for økonomisk utvikling som er sosialt, kulturelt og miljømessig bærekraftige (UNESCO, 2015). I praksis blir MAB-programmet implementert i såkalte «biosphere reserves» eller biosfæreområder. Disse områdene er alle unike, og skal inneholde økosystemer på land og/eller i vann som er representativ for en region, og av betydning for bevaring av biologisk mangfold. Hvert biosfæreområde skal være et modellområde som tester og promoterer løsninger som kombinerer bevaring av biologisk mangfold med bærekraftig bruk, og jobber for bærekraftig utvikling på et regionalt nivå. Disse biosfæreområdene blir nominert av nasjonale myndigheter og forblir styrt av de landene hvor de ligger, men får global status som biosfæreområder, og er en del av MAB-programmets verdensnettverk for biosfæreområder (WNBR) som ble opprettet i 1976 (UNESCO, 2015).

Utviklingen MAB-programmet og biosfæreområdene har blitt styrt av en rekke møter og konferanser, hvor de internasjonale konferansene for biosfæreområder har vært de viktigste. Disse har blitt holdt i Minsk 1983, Sevilla 1995, Madrid 2008 og Lima 2016. På disse

konferansene har MAB-strategier blitt vedtatt, og omsatt til aksjonsplaner med målsetninger og anbefalte tiltak. Det står også spesifisert på hvilket geografisk nivå hovedansvaret for utførelsen ligger, fra nasjonalt til lokalt nivå. Siden biosfæreområdene er så ulike, skal aksjonsplanen kun sees på som veiledende, og hvert biosfæreområde eller land med flere biosfæreområder blir oppfordret til å utarbeide egne tilpassede aksjonsplaner (UNESCO, 2015). Av de internasjonale konferansene er det konferansen i Sevilla i 1995 som har hatt størst betydning for hvordan biosfæreområdene fungerer i dag, og de senere planene har bygget på det lovbestemte rammeverket for WNBR fra konferansen i Sevilla (UNESCO, 2015). I artikkel 3 i dette rammeverket pekes det ut tre hovedfunksjoner som skal kombineres innenfor biosfæreområdene:

- (i) conservation – contribute to the conservation of landscapes, ecosystems, species and genetic variation;
- (ii) development – foster economic and human development which is socio-culturally and ecologically sustainable;
- (iii) logistic support – support for demonstration projects, environmental education and training, research and monitoring related to local, regional, national and global issues of conservation and sustainable development.

(UNESCO, 1996:16)

I Sevilla-strategien står det at tankegangen rundt vernede områder og biosfæreområder har utviklet seg parallelt i tiåret før konferansen i Sevilla i 1995. Den viktigste utviklingen var erkjennelsen om at sammenhengen mellom bevaring av biologisk mangfold og utviklingsbehovene for de lokale samfunnene må bli sett på som nøkkeltrekk for at nasjonalparker, naturreservater og andre vernede områder skal være suksessfulle. Denne sammenhengen hadde lenge vært sentral i biosfæreområdene, men ble nå i større grad anerkjent (UNESCO, 1996). I Sevilla-strategien står det videre at det også innenfor biosfæreområdene har skjedd viktige innovasjoner, blant annet metodologi for å involvere ulike aktører i avgjørelsesprosesser og å løse konflikter som oppstår. Det har også blitt et økt fokus på bruken av regionale tilnæringsmåter. Siden starten i 1976 har mange biosfæreområder endret karakter fra å ha hovedfokus på vern og bevaring, til et større fokus på bevaring og utvikling i samarbeid mellom ulike aktører. Teknologi har også bidratt positivt til at samarbeidet mellom de ulike biosfæreområdene er tettere og at de i større grad kan samarbeide og lære av hverandre (UNESCO, 1996).

Verdensnettverket for biosfæreområder er svært omfattende, og utgjør i skrivende stund 686 biosfæreområder i 122 land (UNESCO, 2019). Fokuset på bærekraftig utvikling og globale klimaendringer har også økt, og kommer tydelig frem i den gjeldene MAB-strategien for 2015-2025 (Lima-planen), som ble vedtatt i 2016 på konferansen i Lima. Der står blant annet at MAB-programmet oppdrag er å innstendig hjelpe medlemstater og aktører til å nå bærekraftmålene gjennom erfaringer fra WNBR, spesielt gjennom å teste og utforske metoder, teknologi og innovasjoner for å håndtere biologisk mangfold, naturressurser og klimaendringer på en bærekraftig måte (UNESCO, 2015). Job, Becken & Lane (2017) beskriver den nåværende konseptualiseringen av biosfæreområder som et normativt konsept for miljøstyring på flere nivåer, basert på lokal deltakelse, legitimitet og effektiv konfliktreduksjon blant aktører for bærekraftig bruk av naturressurser.

Hver av de 686 biosfæreområdene er ulike, og selv om biosfæreområder er et globalt konsept, må arbeidet som utføres innenfor de særskilte områdene foregå på et lokalt og regionalt nivå. Det fremste kjennetegnet som alle biosfæreområder har til felles, er at hvert biosfæreområde er delt inn i tre ulike soner. Disse sonene henger sammen med de tre funksjonene i artikkel 3 fra rammeverket som jeg tidligere har nevnt. Den første sonen eller sonene, for det kan være flere, kalles «core area» eller kjerneområdet. Dette er områder som er vernet fra før og som bidrar til bevaring av landskap, økosystem, arter og genetisk variasjon. Den andre kalles «buffer zone» og henger sammen eller omkranser kjerneområdene. Buffersonen skal brukes økologisk forsvarlig og med metoder som kan styrke vitenskapelig forskning, overvåkning, opplæring og utdanning. Den tredje sonen kalles «transition area» eller overgangssone. Det er denne sonen som ofte utgjør det største arealet, hvor det bor flest folk og mest aktivitet er tillatt. Denne aktiviteten skal strebe etter økonomisk og menneskelig utvikling som er sosial, kulturell og miljømessig bærekraftig (UNESCO, 2019).

2.2. Nordhordaland Biosfæreområde

Ideen om et biosfæreområde i Norge er ikke ny. Det var det norske forskningsrådet som foreslo Nordhordaland som et passende for et biosfæreområde i 1995, men det skjedde ikke mye før Nordhordaland regionsråd, som består av kommunene i regionen, i samarbeid med Universitetet i Bergen innledet et samarbeid for å søke om å bli et biosfæreområde i 2009. I juni 2013 ble det igangsatt et pilotprosjekt for å undersøke om Nordhordaland innfridde UNESCOs kriterier for biosfæreområder. Siden den gang har det blitt jobbet systematisk med

undersøkelser og søknad til UNESCO (Kaland, 2018). I søknaden har det blitt gjort et omfattende arbeid med å kartlegge blant annet økosystem, landskap, historie, kultur og næringsliv i regionen, og beskrive hvordan Nordhordaland passer inn i MAB-konseptet og hvordan de ønsker å jobbe og bidra til bærekraftig utvikling. I skrivende stund er søknaden sendt inn til UNESCO i Paris. Hvis denne blir godkjent, vil Nordhordaland bli utnevnt som biosfæreområde i slutten av juni 2019, som det første biosfæreområdet i Norge. Søknaden er utarbeidet av Nordhordaland utviklingselskap IKS i samarbeid med Universitetet i Bergen, og formelt sendt inn til UNESCO fra klima og miljøminister Ola Elvestuen.

Det foreslåtte biosfæreområdet består av 11 kommuner i den nordvestlige delen av Hordaland og sørlige deler av Sogn og Fjordane. Disse kommunene er Austrheim, Fedje, Gulen, Lindås, Masfjorden, Meland, Modalen, Osterøy, Radøy, Vaksdal og Øygarden. I tillegg er deler av Høyanger, Vik og Voss inkludert i kjerneområdene (se figur 1). Til sammen bor det 54 044 mennesker i området som med land og sjø utgjør 6,698 km². Området er rikt på både kultur og natur, med en historie som strekker seg tilbake mange tusen år og et landskap dominert av kyst, fjorder og høye fjell. Mye av landskapet er preget av menneskers bruk gjennom flere tusen år, og i området kan man finne mer enn 800 kulturarvmonumenter. I tillegg er det store landskapsvernedede områder (Stølsheimen) og mange mindre naturreservat. Området er rikt på naturressurser, og har tradisjonelt vært knyttet til landbruk og fiske. I dag er det moderne industri med olje, gass, vannkraft og fiskeoppdrett som er de største næringene. Området har ingen byer, men flere tettbygde områder, hvor Knarvik er det største med rundt 6000 innbyggere (Kaland, 2018). I søknaden skrives det at regionen i dag står ovenfor store utfordringer knyttet til urbanisering og krav om mer effektivitet, og at dette setter både kultur og miljø under press. Derfor er det viktig for regionen å jobbe for å oppfylle FNs bærekraftsmål, og MAB programmet blir sett på som en viktig bidrag til dette (Kaland, 2018).

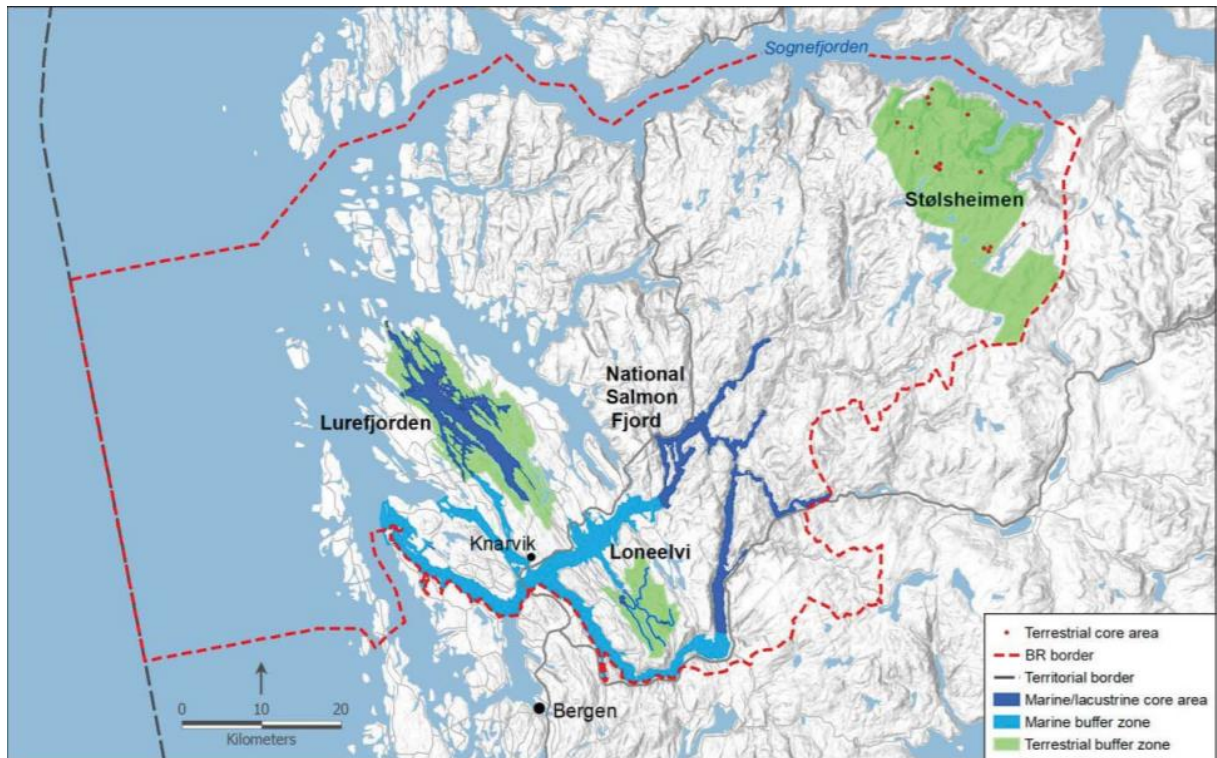

FIGUR 1: DETTE KARTET VISER DET PLANLAGTE NORDHORDALAND BIOSFÆREOMRÅDE OG KOMMUNENE SOM ER EN DEL AV OMRÅDET. HENTET FRA: NORDHORDALAND BIOSPHERE RESERVE – UNESCO APPLICATION AV KALAND, P.E. (RED), 2018.

I søknaden (2018) skrives det at Nordhordaland biosfæreområde vil ha flere kjerneområder og buffersoner, nærmere bestemt tre (se figur 2). Disse er kyst, fjord og fjell. Innenfor disse områdene blir økosystemene på Vestlandet, både på land, i ferskvann og i saltvann representert:

- **Kyst:** Lurefjorden og Lindåsosane, med buffersoner som inkluderer fire naturreservat og Lyngheisenteret på Lygra.
- **Fjord:** De nasjonale laksefjordene ved Osterøy og elven Loneelvi, som er permanent vernet mot vannkraftutbygging.
- **Fjell:** Stølsheimen landskapsvernområde

Kjerneområdene vil utgjøre 2 % av det totale arealet til biosfæreområdet, mens buffersonene vil utgjøre 11,1 %. Det resterende arealet blir overgangsområde og utgjør 86,9 %. Her bor ca. 86 % av menneskene i biosfæreområdene. Innovasjon og grønn utvikling er et nøkkelt tema i overgangsområdet, som er preget av moderne industri med oljeraffineriet og forsyningsbasen Mongstad i spissen (Kaland, 2018).

FIGUR 2: DETTE KARTET ER HENTET FRA SØKNADEN OG VISER BIOSFÆREOMRÅDET OG DE OMRÅDENE SOM ER UTPEKT SOM KJERNEOMRÅDER OG BUFFERSONER. HENTET FRA: NORDHORDALAND BIOSPHERE RESERVE – UNESCO APPLICATION AV KALAND, P.E. (RED), 2018.

3. Teori

3.1. Bærekraftig utvikling

I regi av FN ble det i 1984 samlet en uavhengig kommisjon med 22 medlemmer, fra både utviklende og utviklingsland. Denne kommisjonen ble kalt Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (WCED), og ble ledet av Norges statsminister Gro Harlem Brundtland. Grunnen til at denne kommisjonen ble samlet var at FN var bekymret for den raske økonomiske veksten siden 1950-tallet, og dens effekt på miljøet. Kommisjonens oppgave ble derfor å identifisere langsiktige miljøstrategier for det internasjonale samfunn. Kommisjonens arbeid resulterte i rapporten *Vår felles fremtid* eller Brundtland rapporten i 1987, hvor begrepet bærekraftig utvikling ble presentert og for alvor kjent (Holden, 2008). I rapporten blir bærekraftig utvikling definert som «*utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov*» (WCED, 1987). Sharpley (2000:8) peker på tre fundamentale prinsipper for konseptet bærekraftig utvikling:

1. *Helhetlig tilnærming*: utvikling hvor det tas høyde for globale politiske, sosioøkonomiske og økologiske problemstillinger
2. *Langsiktighet*: fokus på langsiktig kapasitet til videreføring av det globale økosystemet
3. *Rettferdighet*: utvikling som er rettferdig, og som tilbyr muligheter og tilgang til ressurser for alle, både i nåtiden og fremtiden

Ved å knytte begrepet utvikling, som tradisjonelt har vært et økonomisk og sosialt mål, sammen med begrepet bærekraftighet, som tradisjonelt har vært et økologisk mål, ble bærekraftig utvikling en ny form for utvikling (Baker, 2006). Begrepet favner dermed bredt, ved å balansere miljøvern, økonomisk og sosial utvikling på en helhetlig måte. Rapporten kombinerer systematisk en rekke tema som ofte har blitt sett på som isolert eller i konkurranse med hverandre, noe som gjør bærekraftig utvikling til et tvetydig begrep. Denne tvetydigheten har gitt et tolkningsrom som mange har ønsket og benytte seg av, og ifølge Harvold (2003) var det 40 alternative definisjoner av bærekraftig utvikling fem år etter at rapporten ble lagt frem. Forskere innenfor ulike felt definerer bærekraftig utvikling fra ulike perspektiver, enten det er økonomisk utvikling, økologisk modernisering, politisk økologi og en rekke andre felter. I tillegg benyttes begrepet flittig av politikere, organisasjoner, bedrifter osv. ut fra deres forståelse.

En rekke normative prinsipper har også blitt knyttet til bærekraftig utvikling, og har satt søkelys på at miljømessige forpliktelser eksisterer utover landegrensener og generasjoner. Disse prinsippene har også i økende grad gjort seg gjeldende innenfor andre problemområder, og legger vekt på at landene i verden har et felles ansvar, men også differensiert ansvar. At industrialiserte land har vært hovedårsaken til miljøproblemer gjennom deres ressursutnyttelse, produksjon og høye forbruk blir dermed anerkjent. Derfor må internasjonale lover og avtaler ta høyde for dette i form av differensiering ut fra de ulike økonomiske og tekniske kapasitetene industriland og utviklingsland har til å adressere problemet. Andre viktige normative prinsipper handler om like muligheter både innenfor og mellom generasjonene, deltakelse, rettferdighet og likestilling mellom kjønn (Baker, 2006).

Anvendeligheten og mangelen på klarhet i begrepet som gjør at omtrent alt kan argumenteres for som bærekraftig, har gjort begrepet gjenstand for kritikk og debatt. Harvold (2003) skriver at debatten har skapt to leirer; de som har forsøkt å bygge videre på begrepet ved å klargjøre og presisere det, og de som har ønsket å avvise begrepet som utopisk og ubrukelig. I Brundtland rapportens definisjon av bærekraftig utvikling legger det vekt på at både dagens og fremtidige generasjoners behov skal bli oppfylt. Siden konseptet er globalt i sitt fokus innebærer dette at både verdens fattige og rike skal få sine behov oppfylt (Baker, 2006). Videre skriver Baker (2006) at det kan være vanskelig å skille mellom behov og ønsker, da dette er både sosialt og kulturelt bestemt. De fundamentale behovene i de fleste kulturer vil dog være like, slik som livsopphold, fritid, beskyttelse, frihet, deltakelse i samfunnet, forståelse og identitet. I industrialiserte land overkonsumeres disse behovene, fordi utvikling blir sett på som stadig økende materiell konsumering og økonomisk vekst. Denne overkonsumeringen truer jordens økologiske ressursbase og naturmiljøet. Samtidig er mange utviklingsland ennå på et stadium hvor de fundamentale behovene ikke blir oppfylt. I utviklingslandene vil økonomisk vekst i noen tilfeller ha både miljømessige, sosiale og økonomiske gevinster. Industriland må altså konsumere mindre for at utviklingsland skal få nødvendig utvikling, og dette krever endring i forståelsen av hvilke behov som må oppfylles for at man kan leve et godt liv.

Redclift (2005) trekker frem at enkelheten i Brundtland rapportens definisjon av bærekraftig utvikling villedende, og at den tilslører kompleksiteten og de underliggende motsetningene som er nevnt ovenfor. Dermed blir økonomisk vekst sett på som essensielt og gevinstene tilgjengelig for alle, samtidig er økonomisk vekst en årsak til skader på miljøet og dermed ødeleggende for alle (Milne, 1998). Ordet bærekraftig indikerer at det er noe som skal opprettholdes eller holdes ved like. Redclift (2005) stiller spørsmål om hva det er som skal opprettholdes, og trekker frem

at noen miljøorienterte økonomer vil argumentere for at naturens lager av ressurser, eller naturlig kapital bør gis prioritet over inntektene eller menneskeskapt kapital som denne naturlige kapitalen generer. Videre beskriver han bærekraftig utvikling som sterk når det er vanskeligst å bytte menneskeskapt kapital mot naturlig kapital.

Men selv om bærekraftig utvikling som konsept har sine svakheter, er det ikke uten verdi. Selv om de motsetningsfylte målene om økonomisk vekst og økologisk og samfunnsmessig bærekraft kanskje aldri kan møtes, er bærekraftig utvikling fortsatt et konsept som ulike aktører kan samles om, diskutere og forsøke å nå en form for konsensus (Milne, 1998). At begrepet er såpass uklart har vært politisk fordelaktig, og kan sammenlignes med begreper som «demokrati», «frihet» og «sosial rettferdighet». Disse begrepene er det generell enighet om, men også en underliggende uenighet (Baker, 2006). I følge Baker (2006) har Brundtland-rapportens formulering av bærekraftig utvikling blitt det ledende prinsippet for internasjonale miljøforhandlinger og styringspraksis, nettopp fordi de forsoner økonomisk utvikling og miljøvern, samtidig som det er fleksibelt nok til å ta høyde for ulike politiske kulturer, kontekster og sosioøkonomiske behov. Harvold (2003) kaller bærekraftig utvikling for en nødvendig utopi, og argumenterer for at selv om begrepet bærekraftig utvikling er uklart, så bringer det iallfall saker på dagsorden og setter i gang prosesser. Det har gått over 30 år siden Brundtland-rapporten, men konseptet bærekraftig utvikling er fortsatt et ledende prinsipp som ikke har mistet sin aktualitet. De normative prinsippene gjør seg gjeldene i de 17 bærekraftmålene for 2030 som offisielt ble lansert av FN i 2016. Disse målene skal være universelle for alle og mobilisere verdens land til blant annet å utrydde alle former for fattigdom og slåss mot ulikhet (UN, 2019). De stadige klimaendringene og trusselen de utgjør for både miljø og mennesker har også en stor plass i bærekraftmålene. Bærekraftig utvikling er fortsatt et populært begrep som en rekke aktører bruker. I tillegg til alle de ulike definisjonene av bærekraftig utvikling, settes også ordet «bærekraftig» sammen med en rekke andre begrep, slik som «bærekraftige byer», «bærekraftige kulturer», «bærekraftig vekst» (Baker, 2006:25) og ikke minst «bærekraftig turisme».

I likhet med bærekraftig utvikling skal bærekraftig turisme ifølge (Candela & Figini, 2012) balansere tre ulike dimensjoner av bærekraftighet;

1. *Miljømessig dimensjon*: omhandler både naturressurser, og kultur- og historisk arv
2. *Sosiokulturell dimensjon*: omhandler den sosiale og kulturelle innvirkningen turisme har på vertbefolkningen

3. *Økonomisk dimensjon*: omhandler både positive effekter som vekst i inntekt og arbeidsplasser skapt av turisme, samt negative effekter som overutnyttelse av ressurser

At bærekraftig turisme må ha disse dimensjonene eller formene for bærekraft underbygges av Ritchie & Crouch (2003), men de argumenter også for at en fjerde dimensjon må med; den *politiske dimensjonen*. De peker på at det alltid vil være en politisk dimensjon i diskusjonen rundt balansen mellom de tre andre dimensjonene. Det er ikke alltid tilfelle at strategier for turismeutvikling som er både miljømessig, sosiokulturelt og økonomisk bærekraftig blir godtatt politisk, fordi det ofte er lite konsensus over hvordan man avgjør hva som er bærekraftig, og dermed er det stort rom for uenighet. Dette kan særlig være et problem i land med totalitære regimer, hvor ledere ikke nødvendigvis trenger bred støtte av befolkningen for å bli valgt. I følge Ritchie & Crouch (2003) fungerer disse fire dimensjonene som et system som er gjensidig avhengig av hverandre, og det er usannsynlig at en spesifikk strategi vil være bærekraftig hvis den mangler en av dimensjonene.

3.2 Bærekraftig turisme

3.2.1. Bærekraftig utvikling vs. bærekraftig turisme

Verdensorganisasjonen for turisme eller UNWTO definerer bærekraftig turisme som «*turisme som tar hensyn til sin nåværende og fremtidige økonomiske, sosiale og miljømessige innvirkning, ved å adressere behovene til besøkende, industrien, miljøet og vertsamfunnene*» (UNWTO, 2019). Denne definisjonen er en modifisert utgave av definisjonen av bærekraftig utvikling i Brundtland rapporten, og har i likhet med moderbegrepet, i hvert fall ved første øyekast, et helhetlig fokus med de samme normative prinsippene. Et annet likhetstrekk er at begge definisjonene har de samme underliggende tvetydighetene som gjør at begrepet lett kan tolkes ulikt av aktører med forskjellige interesser. I Brundtland-rapporten står det dog ingenting om temaet turisme, og Butler (1999) peker på dette som årsak til at definisjonen av bærekraftig utvikling har blitt brukt på en så varierende måte innenfor turismen. Butler (1999) skriver videre at et av de store problemene med konseptet bærekraftig utvikling er at ordet «bærekraftig» har blitt slått sammen med et bredt spekter av aktiviteter basert på antagelsen om at det skal bære med seg den samme betydningen som moderbegrepet.

Basert på betydningen av ordet «bærekraftig» som betyr å opprettholde noe, er det nødvendig å stille det samme spørsmålet som Redclift (2005) stiller; hva er det som skal opprettholdes? Butler (1999) mener at innenfor konteksten av turisme, vil svaret på dette være en form for turisme som er levedyktig i et område i en ubestemt periode frem i tid, og trekker frem kjente turistdestinasjoner som Roma og Paris som har hatt suksess innenfor turisme i århundrer uten tegn til å forsvinne. Likevel er ikke fokuset på turistnæringens holdbarhet over tid det som blir forbundet med begrepet bærekraftig turisme i UNWTOs definisjon, og turisme vil ikke nødvendigvis være den beste bruken av ressurser i Roma og Paris på lang sikt. Selv om UNWTOs definisjon ved første øyekast har et helhetlig fokus, stiller Butler (1999) spørsmål ved om den bare er helhetlig innenfor konteksten av turisme. Han argumenterer for at bærekraftig turisme ofte har en en-sektoriell tilnærming til bærekraftbegrepet, noe som står i kontrast til bærekraftig utvikling som er et globalt, helhetlig og flersektorielt konsept. UNWTOs definisjon legger vekt på de besøkende, industrien, miljøet og vertsamfunnenes behov, men det er uklart på hvilket geografisk nivå. Holden (2008) differensierer grovt mellom de to konseptene ved å beskrive bærekraftig turisme som hovedsakelig fokusert på kunde, marked og å opprettholde turistindustrien, mens i bærekraftig utvikling er turisme et middel for å nå større sosiale og miljømessige mål. Dette er en viktig grunn til at de to konseptene ikke alltid kan være forenlige med hverandre, og Butler (1999) mener at vi må skille mellom bærekraftig turisme, og utvikling av turisme basert på prinsippene for bærekraftig utvikling.

3.2.2. Fra naturmiljø til mer helhetlig fokus

Turisme konsumerer naturressurser på samme måte som mange andre aktiviteter, og blir både påvirket og har innvirkning på det sosiale, kulturelle og naturlige miljøet (Candela & Figini, 2012). Turistnæringen har et spesielt behov for å bevare naturmiljøer og ressurser fordi dette er noe turismen er avhengig av, og dermed ikke har råd til å miste. Ritchie & Crouch (2003) trekker frem at turistnæringene har en viktig rolle i å skape et økonomisk insentiv for vern og beskyttelse av naturmiljøet. Turisme og rekreasjon har ifølge Hall (1998) lenge vært en nøkkelfaktor for å rettferdiggjøre miljøvern og fredning av store områder, tydeligst representert i opprettelsen av nasjonalparker på 1800-tallet. Utfordringen i å balansere det å bevare naturmiljøet og samtidig åpne for at det kan utnyttes økonomisk har vært til stede siden den gang, og er fortsatt en utfordring for bærekraftig utvikling i dag, særlig innen turisme. Budowski (1976) kategoriserer tre ulike typer forhold mellom turisme og naturmiljøet som fortsatt er aktuelle i dag. Det første er *sameksistensen*, hvor turisme og naturmiljø er separert og har marginale tilkoblinger til hverandre. Den andre er *konflikten*, hvor det er interaksjon og turisme

skader naturmiljøet. Den tredje er *symbiosen*, hvor turisme og naturmiljøet mottar fordeler fra hverandre, og hvor turismen øker verdien til området. Budowski (1976) mente at konfliktforholdet er vanligere enn symbiose, men at det var viktig å anerkjenne at symbiose kan eksistere i planlegging og gjennomføring av miljøvern. Selv om kategoriene originalt var ment å gjelde for naturmiljøet, kan de også tolkes til å gjelde for sosial-miljø og kultur (Candela & Figini, 2012).

Holden (2008) slår fast at diskursen rundt bærekraftig turisme siden tidlig 1990-tall har blitt mer helhetlig, og at det ikke lenger kun dekker den miljømessige dimensjonen, men også sosio-kulturelle, økonomiske og politiske dimensjoner. Utviklingen av forholdet mellom turisme og miljøet bekrefter også at effektene av turisme på miljøet både kan være positive og negative. De positive effektene innebærer at turisme kan bidra til bevaring og vern av natur- og kulturarv i turistdestinasjoner. Negative effekter er at turisme kan føre til overutnyttelse av ressurser og forurensing av en destinasjon. Saarinen (2006) identifiserer tre tradisjoner for hvordan bærekraftighet har manifestert seg innen turisme. Den første er *den ressursbaserte tradisjonen*. Den legger vekt på bevaring og behovet for å beskytte natur og kultur fra uakseptable forandringer fra turistindustrien. Den andre er *den aktivitetsbaserte tradisjonen*. Her er det akseptert at turistutvikling kan bidra til bærekraftighet. Denne tradisjonen er velbrukt av turistindustrien som ønsker å opprettholde turisme og dens ressursbase slik at turisme kan utvikle seg videre. Den tredje er *den samfunnsbaserte tradisjonen*. Den utfordrer eksisterende politisk økonomi ved å involvere et bredere spekter av aktører, spesielt i vertsamfunn. Den første tradisjonen ser på bærekraftighet som noe som i større grad er fysisk satt, og at man kan måle hvor mye et område eller en turistdestinasjon tåler. De to andre er mindre målbare og mer avhengig av å balansere de ulike dimensjonene i bærekraftig turisme. Hovedforskjellen mellom den andre og tredje tradisjonen er hvem som sitter på makten når avgjørelser skal tas (Holden, 2008:161).

3.2.3. Geografisk skala og læringsprosesser

Som nevnt tidligere, har det helhetlige fokuset innenfor konseptet bærekraftig turisme hatt en tendens til å kun være helhetlig innenfor turismen. Sharpley (2000) trekker frem at selv om turisme burde vært integrert i nasjonale og lokale utviklingsstrategier, har fokuset på bærekraftig turisme stort sett vært rettet innover eller produktsentrert. Videre skriver han at strategier for bærekraftig turisme i praksis virker å utelukkende fokusere på lokaliserte, relativt småskala utviklingsprosjekter som sjeldent overskrider lokale eller regionale grenser. Dermed forsvinner det globale og helhetlige fokuset som er et av de fundamentale prinsippene innenfor

bærekraftig utvikling. Samtidig skal man ikke undervurdere verdien av lokale strategier for bærekraftig turisme, noe som også støttes av Sharpley (2000). Milne (1998) slår fast at geografisk skala er essensielt, fordi ulike økonomiske, økologiske og sosiale mål og begrensninger vil dominere hvert nivå på det romlige hierarkiet (lokalt, regionalt, nasjonalt, internasjonalt). Bærekraft blir stadig mer kompleks, fra helt lokalt nivå til internasjonalt nivå, ved at det stadig blir flere aktører og problemstillinger som man må tas høyde for. Samtidig blir antall beslutningstakere lavere og mer sentralisert.

I biosfæreområdene skal det fremmes bærekraftig utvikling innenfor alle sektorer, og turisme er ikke et unntak. Derfor ønskes turisme velkommen i biosfæreområdene, spesielt økoturisme (UNESCO, 1996). Økoturisme, med sin tilknytning til bærekraftig utvikling, passer svært godt inn i filosofien og rammeverket for MAB-programmet. Det finnes en del litteratur og case-studier for hvordan økoturisme utøves i biosfæreområdene. Hoppstadius & Dahlström (2015) har gjennomført en analyse av ni case-studier om økoturisme i biosfæreområder fra det globale sør. De skriver at økoturisme i biosfæreområder i de fleste tilfeller kan forstås som en samfunnsbasert læringsprosess som foregår fra bunnen opp, og som er avhengig av romlige, lokaliserte og immobile ressurser. Samtidig jobbes det innenfor rammeverket til MAB-konseptet, og blir bevaringsverdier dermed koblet til småskala forretningsvirksomheter som støtter den sosioøkonomiske utviklingen. Videre trekker Hoppstadius & Dahlström (2015) fram at økoturismen i biosfæreområder kan bidra til bærekraftig utvikling gjennom læringsprosesser, og et spennende aspekt ved økoturismen er at den i stor grad er en respons på endret etterspørsel fra stadig flere turister. De konkluderer med å si at det å studere økoturisme i biosfæreområder og prosessene det skaper, kan bidra til øke forståelsen vår for overgangen til bærekraftig utvikling. Hoppstadius & Dahlström (2015) underbygger altså betydningen av geografisk skala, og mener at bærekraftig utvikling må forstås som en romlig relasjon, og at all bærekraftig utvikling bør være stedsspesifikk for å ta høyde for lokale forutsetninger og muligheter. De anerkjenner likevel spørsmålet om hvordan ulike tolkninger av bærekraftig turisme skal passe inn i den globale konteksten. Man kan ifølge Milne (1998) ikke gjøre en form for turisme mer bærekraftig uten å forstå hvordan den sammenfaller med resten av turistindustrien. Dette har vært et argument mot bærekraftig turisme, fordi turisme, med dens storskala ressursutnyttelse er et globalt fenomen. Det å utvikle bærekraftige former for turisme i noen områder, feier problemene med turisme i andre områder under teppet. For de med dette synet er den store utfordringen å tilby bærekraftig turisme til massemarkedet (Sharpley, 2000). Dette er et viktig poeng, og underbygger spørsmålet om turisme i det hele tatt kan være bærekraftig, ut fra de tre

fundamentale prinsippene som kjennetegner bærekraftig utvikling. Et annet viktig poeng er at bærekraftig turisme ikke egentlig bør se på som et definert slutttilstand, men mer som et ideal som man kan jobbe mot (Milne, 1998). Isolert sett og på et lokalt nivå, er det likevel enkelte former for turisme som har blitt ansett som mer bærekraftige enn andre, nemlig økoturisme, og som jeg vil gå nærmere inn på videre.

3.3. Turisme i biosfæreområder

3.3.1. Økoturisme

Biosfæreområdene skal bevare og generere natur- og kulturverdier ved å forvalte dem på en vitenskapelig riktig, kulturelt kreativ og operasjonell måte (UNESCO, 1996). Biosfæreområdene inneholder mange sårbare naturverdier, spesielt i kjerneområdene, samt kulturelle og sosiale verdier. Disse verdiene er også noen av turismens største ressurser som millioner av turister er interessert i å oppleve. Turisme er dermed en næring som er avhengig av disse verdiene, og dermed må være opptatt av å bevare dem (UNWTO, 2011). Turisme ønskes velkommen i biosfæreområdene så lenge den er ansvarlig og bærekraftig. I WNBRs rammeverk (1996) er det spesielt en form for turisme som ønskes velkommen, og det er økoturisme. Ryan, Silvanto & Seitz (2013) skriver også at økoturisme i prinsippet blir ansett som en av de foretrukne formene for bærekraftig utvikling i biosfæreområder, fordi det har potensiale til å skape betydelige inntekter og jobbmuligheter, samt å beskytte miljøet fra alvorlig skade hvis det blir gjennomført på en gjennomtenkt måte.

Økoturisme er et begrep som er relatert til bærekraftig turisme, og skal bidra til bærekraftig utvikling og bærekraft. Andre former for turisme kan også defineres som bærekraftig turisme (Björk, 2007), men det er økoturisme som er nevnt som den foretrukne formen for turisme i biosfæreområdene (UNESCO, 1996). Økoturisme er et begrep med mange definisjoner, men UNWTO (2002) definerer økoturisme som turisme med følgende fem karakteristikker:

- Naturbasert turisme hvor hovedmotivasjonen til turistene er opplevelse og glede av natur og kultur i naturområder
- Økoturisme har pedagogiske komponenter
- Økoturisme er vanligvis, men ikke alltid, en lokal og liten turistoperasjon med få turister

- Økoturisme streber etter å minimere negative konsekvenser for natur- og sosiokulturelt miljø
- Økoturisme bidrar til vern og bevaring av naturområder gjennom lokale økonomiske gevinster, å skape arbeidsplasser og spre kunnskap om natur- og kulturressurser.

Definisjonen er ganske bred, men forenelig med de funksjonene som biosfæreområder skal ha. Sett i sammenheng med rollen som modellområde for bærekraftig utvikling på et regionalt nivå, er biosfæreområdene særlig interessante fordi man her vil teste nye tilnæringer til bærekraftig utvikling, også innenfor turisme. Man kan også si at turismen i biosfæreområdene har et spesielt ansvar for å demonstrere bærekraftighet innenfor turismen, og at det store nettverket av biosfæreområder kan samarbeide og lære av hverandre også i kontekst av turisme. På denne måten kan MAB programmet og WNBR bidra til å lede turismen inn på en mer bærekraftig sti (UNESCO, 2002). At engasjement rundt biosfæreområdet og økoturisme kommer fra lokalt hold er også viktig, hvis man skal lykkes med en turisme som er i tråd med biosfæreområdenes tre hovedfunksjoner. Ryan et al. (2013) skriver at ved å oppfordre til økoturisme gjennomført på måter som gir gevinster til både lokale innbyggere og bedrifter, promoterer man positive holdninger og adferd knyttet til bærekraftighet og bevaring av et biosfæreområde. Hvis biosfæreområdene blir sett på som en verdifull ressurs, vil det være viktig for lokalbefolkningen å ta vare på kvalitetene og verdiene i biosfæreområdet.

I MAB-programmets rammeverk står det at økoturismen og annen rekreasjon helst skal foregå i buffersonen. I den nyeste aksjonsplanen og strategien vedtatt i Lima 2016, blir blant annet «ansvarlig turisme» nevnt som en av feltene som skal utforskes, etableres og demonstreres i biosfæreområdene (UNESCO, 2015). Ellers blir faktisk ikke turisme nevnt med navn i Lima-planen, men det blir heller ikke andre næringer. Dette kan nok forklares med at betydningen turisme eller andre næringer har i hvert enkelt biosfæreområdet vil variere. I noen biosfæreområder vil turisme være en veldig viktig næringsvei og det vil dermed bli fokusert på det i større grad, mens andre biosfæreområder vil ha et annet fokus. Strategiene og målsetningene som blir lagt frem i Lima-planen er derfor generelle og veiledende slik at de kan implementeres i alle næringer. Lima-planen bygger på de tre funksjonene som er nedsatt i rammeverket til MAB, i tillegg til målet om å forebygge og tilpasse seg globale klimaendringer (UNESCO, 2015:8). Lima-planen har dermed et helhetlig syn på bærekraftig utvikling med sterk tilknytning til FN's bærekraftsmål. De biosfæreområdene med fokus på turisme i større eller mindre grad, blir dermed oppfordret til å utvikle og promotere turistprodukter på en måte som

er i tråd med et helhetlig syn på bærekraft, selv om bærekraftig turisme ikke blir nevnt i Lima-planen. MAB-programmet tar også hensyn til turisme i søknadskjemaet for nye biosfæreområder. Et delkapittel under kapittelet «development function» eller utviklingsfunksjon må fylles ut hvis turisme er en tenkt som en stor aktivitet i det tenkte biosfæreområdet. Her må søkerne oppgi hvilke type turisme som eksisterer i området, hvilke hovedattraksjoner som finnes og hvor de er, hvor mange som besøker området og om antall besøkende vokser eller synker. I tillegg må søkerne oppgi hvordan turismen blir styrt, negative og positive effekter fra turismen og hvordan disse effektene skal bli håndtert og av hvem (UNESCO, 2013). Søkerne må altså ha en grunnleggende plan for hvordan turisme skal styres og utvikles i området sitt. At turisme settes under kapittelet som handler om utviklingsfunksjonen til biosfæreområdet, som er en av de tre funksjonene i rammeverket for WNBR, indikerer også hvilke funksjon turisme har i biosfæreområdet, nemlig å fostre økonomisk og menneskelig utvikling som er sosiokulturelt og økologisk bærekraftig (UNESCO, 1996:16).

I likhet med både bærekraftig utvikling og turisme, har begrepet økoturisme flere definisjoner, og det blir brukt om turistaktiviteter som er forskjellig i karakter. I følge Weaver (2006) har økoturisme tre kjerneforutsetninger; naturbaserte attraksjoner, pedagogiske motivasjoner og miljø- og sosiokulturell bærekraftighet. Økoturisme er den eneste høyprofil turistsektoren hvor miljømessig og sosioøkonomisk bærekraft, eller i hvert fall et forsøk på det, er en forutsetning. Han betegner deretter økoturisme som «bærekraftig turismes samvittighet». Weaver (2006) skriver at et viktig prinsipp for økoturisme i utgangspunktet er å operere med de beste bærekraftstrategiene, og å tidlig kunne utbedre negative effekter som blir synlig etter hvert. All turisme innebærer både fordeler og ulemper, og økoturisme er intet unntak. For å kvalifisere som økoturisme må all mulig innsats gjøres for at turismen skal være miljømessig og sosiokulturelt bærekraftig, og de negative effektene som skulle oppstå er dermed utilsiktet, mens de positive effektene generelt er tilsiktet (Weaver, 2006). For naturmiljøet er kanskje den største fordelen at økoturisme kan gi økonomisk insentiv til vern og beskyttelse av uberørte områder som ellers ville blitt utsatt for andre og mer skadelige former for økonomisk utnyttelse. En annen fordel er at økoturisme kan oppfordre til rehabilitering av landskap som tidligere har blitt utnyttet av mennesker. Dette kan for eksempel skje ved at økoturister fungerer som frivillige i form av å plante skog, vedlikeholde stier etc. En siste fordel som er viktig å nevne handler om den pedagogiske funksjonen økoturisme har, ved å gi en dypere forståelse for både natur- og kulturlandskap, og dermed synliggjøre landskapsverdier og endre holdninger

(Weaver, 2006). Das & Chatterjee (2015) støtter dette, og sier at økonomiske insentiver spiller en stor rolle en rekke steder, men understreker samtidig at dette ikke kan være det eneste insentivet. De begrunner dette med at økonomiske insentiver uten sosiokulturell bedring og god ledelse ikke vil bidra til miljømessig bevaring, samtidig som å sette miljøet foran mennesker ikke vil bidra til bevaring av naturresurser. En case-studie som kan illustrere hvordan den økonomiske delen av bærekraftig utvikling spiller en stor rolle, er fra det svenske biosfæreområdet Lake Vänern Archipelago Biosphere Reserve. Her utforsker Hoppstadius & Sandell (2018) hvordan biosfæreområdet fremmer bærekraftighet gjennom økoturisme. Case-studiet viser at meningen med økoturisme initiativene i biosfæreområdet, var å bidra til mer helhetlig bærekraftig utvikling gjennom mange små, lokalt orienterte turistbedrifter. Dette harmonerte ikke med de kommunale planene som gjennom markedsføring i større grad fokuserte på internasjonal eksponering og gjester, og dermed en bærekraftig utvikling med mest fokus på økonomi. En annen case-studie som belyser hvilken rolle økonomiske motivasjoner spiller kommer fra Nolte (2008), som har studert fire ulike biosfæreområder i Slovakia, Ungarn og Tsjekkia, hvor håpet for utvikling av regionene hovedsakelig ligger i turisme. I disse case-studiene kommer det frem at selv om områdene er internasjonalt anerkjent som biosfæreområder, så er ikke det blitt tydelig nok kommunisert hva dette innebærer og hvilke sjanser dette tilbyr for turismen. Innenfor biosfæreområdene ligger det nasjonalparker, og for de lokale er dette et mer velkjent begrep enn biosfæreområde som er mer mystisk. Turisme blir pekt på som en av nøkkelfaktorene for bærekraftig utvikling i biosfæreområdene i case-studiene, da det kan være en økonomisk motor for bevaring av natur- og kulturverdier. Samtidig er det et problem at lokale initiativ er manglende og at få aktører i området er involvert. Nolte (2008) skriver også at mange av de lokale innbyggerne i området ikke ser sammenhengen mellom naturvern og dets verdi for økonomisk vekst i regionene.

3.3.2. Miljømerking og biosfæreområder som merkevare

I Weaver (2006) beskrives ecolabels eller miljømerking som metoder hvor en uavhengig tredjepart sertifiserer at et produkt er i samsvar med visse kriterier, hovedsakelig knyttet til miljøet. Noen miljømerker har også med sosiokulturelle kriterier. For bærekraftig turisme og økoturisme fungerer slike sertifiseringsprogrammer som verktøy for å sørge for at turistprodukter tilfredsstiller varierende krav om miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Turistprodukter som er sertifisert kan bruke sertifiseringen til markedsføring, og gi troverdig informasjon til turister og dermed oppfordre til bærekraft. Det finnes mange slike

sertifiseringsordninger innenfor miljø, både på nasjonalt og internasjonalt nivå (Font, 2007). I Norge finnes det en rekke ulike sertifiseringer. Kriteriene for økoturisme i Norge er bygget på UNWTO prinsipper for økoturisme, og sertifiseringen heter Norsk økoturisme. Dette er en uavhengig, landsdekkende organisasjon, og for å oppnå sertifisering som bedrift innen Norsk økoturisme og medlemskap i Norsk økoturisme – den norske økoturismeforeningen, må bedriftene gjennom en omfattende prosess fram til godkjenning (Kamfjord, 2015). Men selv om det finnes en rekke sertifiseringer i Norge, hevder Viken (2006) at økoturisme, i hvert fall som forretningsvirksomhet, har vært ikke-eksisterende i Norge. Hovedgrunnene til dette er at Norge tradisjonelt har hatt et nært forhold til naturen og at naturen er en viktig del av den norske identiteten. Viken (2006) sier samtidig at den norske turismen har mange av de samme trekkene som økoturisme, og at Norge kan være en like sterk destinasjon for økoturisme som andre land med sterkere økoturisme profil.

Jeg har funnet to eksempler fra tidligere forskning knyttet til turisme og biosfæreområder som belyser hvordan også biosfæreområder blir brukt som merkevarer eller en slags miljømerking. Det første eksempelet er et innledende studieprosjekt hvor Ryan et. al. (2013) har utforsket hvordan MAB-programmet blir brukt av nasjonale turistorganisasjoner for å promotere turisme og hvordan turisme påvirker et av hovedformålene med MAB-programmet, nemlig å være modellområder hvor mer bærekraftige løsninger blir testet og demonstrert. Ryan et. al. (2013) skriver at 40 av 111 land oppgir biosfæreområdene sine som turistdestinasjoner på sitt nasjonale turistnettsted, og at MAB-programmet har blitt et slags miljømerking som blir brukt av en økende mengde land. Det andre eksempelet kommer fra Entlebuch Biosfæreområde. På Nordhordaland Biosfæreområde (2019) sine nettsider blir Entlebuch Biosfæreområde i Sveits trukket frem som et biosfæreområde som ha lagt stor vekt på å utvikle reiselivsnæringen, og å bruke biosfærestatusen til å lage regionale merkevarer. Knaus, Bonnelame & Siegrist (2017) har foretatt en studie av hvilken økonomisk innvirkning av biosfæreområdemerkede regionale produkter har hatt i Etlebuch Biosfæreområde. Biosfæreområdet er 396 km², er preget av alpint landskap og har 17 000 innbyggere. Studien viser at denne typen merking av regionale produkter kan generere betydelig brutto merverdi i et biosfæreområde, og har bidratt til 5,8 millioner dollar i Etlebuch Biosfæreområde. Dette kommer som et resultat av en kontinuerlig prosess hvor lokale gårder og næringsliv har blitt involvert i et langsiktig samarbeid. Salgskanaler og tillit har blitt bygget opp over tid, og har vært avhengig av lederskap og kunnskapsformidling fra administrasjonen av biosfæreområdet. Studien viser at

biosfæreområder kan brukes som suksessfulle merkevarer som kan har tilknytning til både økonomi, biologisk mangfold og samfunn.

4. Metode

4.1. Valg av metode

I denne oppgaven har jeg samlet inn empirisk datamateriale knyttet til intensjoner, holdninger og motivasjoner knyttet til bærekraftig turisme i det kommende Nordhordaland Biosfæreområde. Denne empirien, sammen med teorien jeg har lagt frem vil danne grunnlag for diskusjonen som skal svare på problemstillingene i oppgaven. For å samle inn empirisk datamateriale må man ta et valg når det gjelder hvilken metode man vil benytte. Generelt har man valget mellom å bruke kvantitative metoder, kvalitative metoder eller en kombinasjon av begge. I min oppgave har jeg benyttet meg av kvalitative metoder, og jeg vil i dette kapittelet begrunne og reflektere over de valgene jeg har tatt på bakgrunn av litteratur og egne erfaringer. Stratford & Bradshaw (2016) skriver at ordlyden i en problemstilling er en god indikator for hvilke metoder man kan bruke for å svare på dem. Problemstillingene er derfor utformet på en måte som gjør at de passer med metodene jeg har valgt å bruke. Når jeg i mine problemstillinger inneholder ord som «hvordan» og «hvilke holdninger», åpner det i større grad for kvalitative metoder, da disse handler om forståelse for sammenhenger, søker å gå i dybden og vektlegger betydning (Thagaard, 2013). I følge Winchester & Rofe (2016) blir kvalitative forskningsmetoder brukt innenfor mange områder av samfunnsgeografien for å belyse menneskelige opplevelser og omgivelser innenfor en rekke konseptuelle rammer. Den konseptuelle rammen i min oppgaver er i så måte bærekraftig turisme i Nordhordaland Biosfæreområde, og jeg ønsker å belyse intensjoner, holdninger og motivasjoner knyttet til denne rammen.

4.2. Intervju

Dunn (2016) beskriver et intervju som en metode for datainnsamling hvor det er en muntlig utveksling av informasjon. Videre beskriver han intervjuer som en utmerket måte å få tilgang til informasjon om menneskers meninger og opplevelser rundt ulike tema. Det er flere måter å gjennomføre intervjuer på. I mitt tilfelle valgte jeg å intervju informantene i semistrukturerte dybdeintervjuer. Semistrukturerte dybdeintervju innebærer at intervjuet til en viss grad har en forhåndsbestemt rekkefølge, men samtidig er fleksibelt nok til å åpne for tema som informanten

tar opp (Dunn, 2016). Det var viktig at informantene fikk muligheten, spesielt i de første intervjuene, til å ta opp temaer underveis, fordi jeg ikke hadde så mye informasjon knyttet til arbeidet med et bærekraftig reiseliv i Nordhordaland på forhånd. Dermed var jeg usikker på hvilke av spørsmålene jeg hadde laget på forhånd som kunne generere mest mulig relevant informasjon. Dybdeintervju som metode er ifølge Tjora (2012) basert på et fenomenologisk perspektiv, som innebærer at forskeren ønsker å forstå informantenes opplevelser, samt hvordan informanten reflekterer over dette. Videre vil dybdeintervjuer utelukkende fokusere på forhold knyttet til informantens subjektivitet eller informanten som subjekt. Selve intervjuene handler dog ikke bare om informantene, men kan også brukes for å forstå sammenhenger utover disse som individer (Tjora, 2012). Hensikten med mine intervjuer er derfor å avdekke sammenhenger mellom informantenes erfaringer og arbeidet med bærekraftig turisme i Nordhordaland Biosfæreområde.

4.2.1. Intervjuguide

Siden jeg ønsket å ha semistrukturerte intervjuer var det nødvendig for meg å ha en semistrukturert intervjuguide hvor spørsmål og tema jeg ønsket å ta opp sto skrevet ned. Fordelen med en slik intervjuguide er ifølge Dunn (2016) fleksibiliteten, ved at man kan la intervjuet flyte som en naturlig samtale samtidig som man kan vende tilbake til intervjuguiden for å dirigere intervjuet tilbake på temaene laget på forhånd. Fordi jeg hadde to forskjellige utvalg med ulik tilknytning til biosfæreprosjektet, måtte jeg også ha to ulike intervjuguides som var mer spesifikt rettet mot det jeg så på som relevant for de to utvalgene. Rekkefølgen og hvor mye de ulike temaene ble vektlagt varierte ut fra hvilken innsikt og kunnskap de ulike informantene hadde, men intervjuguidene var i utgangspunktet lik for alle informantene. De første spørsmålene i intervjuguiden kan betegnes som de Tjora (2012) beskriver som oppvarmingsspørsmål, og innebar korte spørsmål knyttet til informantenes bakgrunn, arbeidsoppgaver og ansvar. Hoveddelen av intervjuguiden besto av spørsmål og tema som åpnet for informantens refleksjon.

4.2.2. Utvalg

I følge Stratford & Bradshaw (2016) vil hvem man ønsker å involvere i forskningen og hvorfor bli stadig tydeligere i takt med forskerens forståelse og bakgrunnskunnskap om temaet man ønsker å utforske. Man må identifisere hvem som har innsikt, erfaringer og nyttige perspektiver som kan bidra til at problemstillingene blir besvart. I så måte kan få dybdeintervjuer med de «rette» personene bidra til betydelig innsikt i et forskningstema. Dette samsvarer med min

opplevelse, og det ble etter hvert klart for meg at jeg trengte to forskjellige utvalg for å utforske mine problemstillinger. Det første utvalget (utvalg A) skulle inneholde personer involvert i planleggingen og søknadsprosessen til Nordhordaland Biosfæreområde, og det andre utvalget skulle inneholde lokale aktører som drev med turisme i Nordhordaland. For å finne de rette personene innenfor de ulike utvalgene måtte jeg foreta det som kalles et strategisk eller teoretisk utvalg. Dette innebærer å velge informanter som av ulike grunner vil kunne uttale seg på en reflektert måte om det aktuelle temaet (Tjora, 2012).

4.2.3. Snøballmetoden

En metode å gjøre utvalg på som jeg har brukt er snøballmetoden. Den innebærer at man begynner med et lite utvalg som gradvis vokser seg større ved at forskeren får tips til nye informanter (Tjora, 2012). En kritikk mot snøballmetoden er at det blir overlatt en del makt til den personen som blir brukt som førstekontakt. Førstekontakten blir toneangivende for hvem man kommer i kontakt med videre, og det kan påvirke resultatene betydelig (Valentine, 2013). Det er derfor viktig å være bevisst på dette, men i mitt tilfelle følte jeg at dette ikke bød på store utfordringer, da det var en såpass liten gruppe informanter som satt på den informasjonen jeg ønsket meg. Jeg hadde allerede hatt en del kommunikasjon med prosjektlederen for Nordhordaland Biosfæreområde på mail. Hun var et naturlig første intervju, da hun hadde god oversikt over arbeidet knyttet til biosfæreområdet, i tillegg til at det var nyttig å få svar på en del spørsmål jeg hadde før jeg intervjuet noen andre. Det var også naturlig å bruke henne som en førstekontakt, og utgangspunkt for snøballmetoden. Jeg spurte derfor både på forhånd og under intervjuet om hun hadde noen tips til andre aktuelle informanter. Hun rådet meg til å snakke med flere andre, og tre av disse endte til slutt opp sammen med prosjektlederen i utvalg A. Snøballmetoden ble også delvis brukt for å skaffe noen av informantene i utvalg B, ved at jeg ble tipset om ulike aktører fra de ulike informantene. Det var ikke like lett å få tak i alle, så jeg måtte også supplere med å finne noen aktuelle informanter via internett. Jeg endte til slutt opp med fire informanter i hvert utvalg, og dermed åtte informanter til sammen. Disse informantene er listet opp under:

Utvalg A:

1. Prosjektleder for Nordhordaland Biosfæreområde
2. Prosjektmedarbeider Nordhordaland Biosfæreområde
3. Leder for styringsgruppen for Nordhordaland Biosfæreområde
4. Representant for Bergen Reiselivslag, prosjektleder for region Nordhordaland

Utvalg B:

1. Ordfører i Fedje kommune
2. Daglig leder for Lyngheisenteret
3. Lokal turistaktør, Gripen gard
4. Lokal turistaktør, Klyvikje

4.2.4. Gjennomføring av intervju og transskribering

Intervjuene ble gjennomført i to omganger, en for hvert utvalg, i løpet av januar-februar 2018. Alle intervjuene ble tatt opp på lydopptak etter informantenes skriftlige samtykke. Dette gav meg muligheten til å konsentrere meg fullt ut om selve intervjuet ved at jeg slapp og notere ned informantens svar. I den første omgangen intervjuet jeg informantene i utvalg A. Disse intervjuene foregikk alle i stille og rolige omgivelser på deres arbeidsplass, og varte fra 30 minutter til en time. I den andre omgangen intervjuet jeg informantene i utvalg B. Lokasjonen for disse intervjuene var mer varierende. Ordføreren intervjuet jeg på en kafe, noe man ifølge Valentine (2013) helst bør unngå hvis man benytter seg av taleopptak slik jeg gjorde. Dette viste seg å by på få problemer da vi fant et stille hjørne hvor det var relativt lite bakgrunnsstøy. Daglig leder for Lyngheisenteret ble intervjuet på senteret hvor hun jobbet. Dette gav informanten muligheten til å vise meg litt rundt på Lyngheisenteret, noe som var nyttig for å få et inntrykk turistproduktet. Valentine (2013) skriver at å snakke med informanter i deres egne hjem kan føre til en mer avslappet samtale og man får i tillegg muligheten til å lære om informanten i deres eget miljø. Dette var tilfelle for intervjuene med de to lokale aktørene på Klyvikje og Gripen gard, hvor jeg i tillegg til det formelle intervjuet fikk en omfattende omvisning av gårdene deres, og i tillegg kunne snakke med dem mer uformelt utenom intervjusituasjonen. Selve intervjuene i utvalg B varte omtrent like lenge som i utvalg A, men selve besøket og omvisningen på de ulike lokasjonene varte en god del lengre. At jeg fikk snakket en del uformelt med informantene før vi satte i gang med intervjuene gav både en trygghet før selve intervjuet, i tillegg til at jeg fikk informasjon som jeg senere kunne spille videre på i intervjusituasjonen.

Ved transkribering av dybdeintervjuer hvor det er brukt lydopptak, anbefaler Tjora (2012) at man transkriberer materialet fullstendig i etterkant. Dette er fordi man ikke alltid vet hva som er de viktige temaene før man setter i gang med transkriberingen, og at det dermed er nyttig å være så detaljert som mulig for å synliggjøre informantenes eventuelle usikkerhet rundt spørsmål eller når de sliter med å ordlegge seg. Jeg valgte derfor å transkribere intervjuene

ordrett og i sin helhet, i tillegg fordi jeg så på dette som en bra måte å bli godt kjent med datamaterialet.

4.3. Dokumentstudier

I tillegg til å bruke intervjuer, har jeg også benyttet meg av dokumentstudier. Tjora (2012) skriver at dokumenter ofte blir benyttet som bakgrunnsdata eller tilleggsdata i forskningsprosjekter, og dette er også tilfelle for min oppgave. Jeg har både benyttet meg av dokumenter for å skaffe meg bakgrunnskunnskap om temaet før jeg intervjuet de ulike informantene og som tilleggsdata til empirien eller resultatene. Noen av dokumentene har vært informasjon lagt ut på Nordhordaland Biosfæreområde sine nettsider, mens mesteparten har vært knyttet til søknaden som Nordhordaland har sendt inn til UNESCO, samt referat fra et møte knyttet til SHAPE-prosjektet. Søknaden er et viktig dokument fordi den gir en offisiell beskrivelse av det planlagte biosfæreområdet, hvilke målsetninger og ambisjoner som er knyttet til det og ikke minst hvilken plass turisme skal ha i Nordhordaland Biosfæreområde. Under intervjuene, spesielt i utvalg A, opplevde jeg ofte at informantene refererte til både søknaden og den informasjonen som var oppgitt på nettsider, og derfor var det hensiktsmessig for meg og utfylle informasjonen jeg fikk fra informantene med andre informasjonskilder. At jeg fikk tilgang til søknaden før intervjuene gav meg også informasjon jeg kunne bruke både under intervjuene og som empirisk materiale til resultatene og diskusjonen.

4.5. Analyse

Ut fra mine problemstillinger og teorien jeg ville bruke, bestemte jeg meg for å benytte meg av en temasentrert tilnærming til å analysere dataene fra intervjuene og dokumentene jeg har samlet inn. Thagaard (2013) skriver at analyse av materiale basert på temasentrerte tilnærminger innebærer at man studerer informasjon om hvert tema for alle deltakerne, og går i dybden på de enkelte temaene. Ved å sammenligne informasjonen fra alle deltakerne kan det gi en dyptgående forståelse av hvert tema. Jeg brukte dataprogrammet NVivo til å kategorisere innholdet i de ulike intervjuene etter hvilke tema ble diskutert. Disse temaene hadde en klar sammenheng med spørsmålene og temaene i intervjuguiden, samt teori knyttet til disse temaene. En fallgrube ved denne typen analytiske tilnærming er at man ikke ivaretar et helhetlig perspektiv, og at utsnitt fra intervjuene og dokumentene som er samlet inn løsrives fra sin opprinnelige sammenheng. Derfor er det viktig at informasjonen settes i sammenheng med de opprinnelige intervjuene eller dokumentene (Thagaard, 2013). Derfor var det viktig for meg å

sørge for at innholdet og sitatene som er presentert i resultatkapittelet hadde sammenheng med intervjuene og dokumentene som de opprinnelig var presentert i. Thagaard (2013) skriver at forskeren tolker dataene ut fra sitt faglige ståsted, noe jeg gjorde ved å aktivt benytte meg av teori knyttet til temaene.

4.6. Etiske betraktninger

Alle forskningsmetoder må involvere etiske retningslinjer, og forskningsetikk handler generelt om at forskere har ansvar for at forskningen tar hensyn til personene som deltar i et prosjekt (Dowling, 2016). Konfidensialitet og informert samtykke, samt å verne om personlig informasjon er derfor sentrale element i all forskning. Siden jeg har benyttet meg av kvalitative metoder, og spesielt intervju, har det derfor vært nødvendig å følge visse retningslinjer. For det første måtte jeg søke om godkjenning til å utføre intervju med taleopptak og behandle personopplysninger hos Norsk senter for forskningsdata (NSD). Denne søknaden ble godkjent på vilkår av at jeg ikke behandlet sensitive personopplysninger annet enn navn og yrke. Jeg måtte også sørge for at informantene gav sitt informerte samtykke før jeg satt i gang med intervjuet. Jeg utarbeidet derfor et samtykkeskjema ut fra malen som ligger på NSDs nettsider, hvor jeg blant annet informerte om hensikten med prosjektet mitt, hvilke problemstillinger jeg hadde, hva deltakelse i prosjektet innebar for informantene og at de når som helst kunne trekke seg fra prosjektet. Informantene måtte skrive under på samtykkeskjemaet og krysse av om de ville delta på intervju og om jeg fikk tillatelse til å publisere navn, stilling og yrke. Alle informantene skrev under på skjemaet, men jeg har i oppgaven unnlatt å bruke noen navn da jeg så på dette som lite relevant for oppgaven. Informantene er dermed til en viss grad anonymisert i oppgaven, selv om det vil være mulig å gjenkjenne dem ut fra yrket eller stillingen de har.

4.6.1. Subjektivitet, inter-subjektivitet og kritisk refleksivitet

I følge Dowling (2016) handler subjektivitet om at kvalitativ forskningspraksis inneholder personlige meninger og karakteristikk, siden kvalitative metoder inneholder sosiale interaksjoner. Inter-subjektivitet handler om at meninger og tolkninger involverer av omverden blir skapt, bekreftet og avkreftet gjennom interaksjon mellom mennesker. Siden jeg har benyttet meg av intervju som metode, vil datamaterialet som har blitt generert være avhengig av interaksjonen mellom meg og informantene. Måten jeg oppfatter informantene, hvordan informantene oppfatter meg og måten vi kommuniserer blir delvis bestemt av sosiale normer, og det er derfor viktig å reflektere over dette under hele forskningsprosessen. I min oppgave

har jeg prøvd å reflektere rundt dette, og tenkt at jeg ofte har hatt en mer teoretisk tilnærming til de ulike temaene som har blitt tatt opp i intervjuene enn hva informantene har hatt. Derfor har det vært viktig for meg å prøve å forstå informantenes ståsted, og ikke kun tolke deres utsagn basert på min egen tolkning som gjerne har vært mer bundet opp mot teorien. I intervjuene var jeg derfor forsiktig med å stille ledende spørsmål som gav de svarene jeg trodde jeg ville få ut fra teorien. Dette har til tider vært utfordrende, da jeg har opplevd at jeg ikke får gode nok svar på de spørsmålene jeg har stilt. I stedet for å stille ledende spørsmål har jeg derfor prøvd å stille de samme spørsmålene på ulike måter. Denne måten å reflektere på blir av Dowling (2016) beskrevet som kritisk refleksivitet, og innebærer at man anerkjenner sin egen sosiale posisjon og reflekterer over hvordan informasjonen som kommer frem under intervjuer er sosialt konstruert. Dette har vært utfordrende, men noe jeg har prøvd å være bevisst på gjennom hele forskningsprosessen.

4.6.2. Pålitelighet, gyldighet og generalisering

Tjora (2012) beskriver de norske begrepene pålitelighet og gyldighet som kriterier for kvaliteten på kvalitativ forskning, og jeg vil i dette avsnittet gå gjennom disse kriteriene for å vurdere kvaliteten på min oppgave. For å styrke et prosjekts pålitelighet er det viktig å reflektere over om man har noe til felles med informantene, eller om resultatene ville vært annerledes hvis en annen forsker utførte det samme prosjektet (Tjora, 2012). I mitt tilfelle har jeg til felles med mange av informantene at jeg kommer fra samme område, altså Nordhordaland. Dette kan ha gitt meg en fordel i noen sammenhenger da jeg deler noe av den samme lokale kunnskapen om steder og kulturen i området, og dermed kan ha gjort det lettere for informantene å relatere til meg som person. Samtidig er min teoretiske bakgrunn forskjellig fra informantene, noe som gjør at hva jeg vektlegger i intervjuene kan variere fra hva informantene vektlegger. En annen forsker med de samme problemstillingene som mine, ville mest sannsynlig intervjuet mange av de samme informantene, spesielt i utvalg A, fordi det er et såpass lite antall personer som er direkte aktiv i biosfæreprosjektet i Nordhordaland. I utvalg B derimot ville det vært flere mulige informanter å intervju, da det finnes en god del turistaktører i regionen. Andre informanter kan gi andre perspektiver som ikke blir dekket i min oppgave. Gyldighet i de fleste samfunnsvitenskaper legger mest vekt på den kommunikative gyldigheten, som innebærer at forskningen blir testet ut i dialog med forskersamfunnet. Dette innebærer at man forholder seg til aktuelle teorier og perspektiver, samt tidligere forskning gjort på samme tema (Tjora, 2012). For å svare på om min oppgave er gyldig vil det derfor være nødvendig å se den opp mot tidligere forskning, noe jeg har gjort i diskusjonen hvor jeg har diskutert mine resultater opp

mot teorien jeg har lagt frem. Generalisering er ifølge Tjora (2012) knyttet til forskningens gyldighetsområde utover de enheter som faktisk er undersøkt. Siden jeg har utforsket bærekraftig turisme innenfor et biosfæreområde ved å analysere og diskutere empirisk materiale fra Nordhordaland opp mot teori, vil forskningen være spesifikt knyttet opp mot Nordhordaland Biosfæreområde. Samtidig er MAB-programmet et globalt konsept, og det finnes mange biosfæreområder over hele verden, men jeg har i hovedsak forsket på bærekraftig turisme knyttet til Nordhordaland og de informantene som har deltatt. Samtidig ønsker jeg selvsagt at min oppgave skal bidra til kunnskap knyttet til bærekraftig turisme i biosfæreområder og ikke bare spesifikt for Nordhordaland. Generaliseringen i min oppgave blir i så måte det Tjora (2012) kaller naturalistisk generalisering, som innebærer at jeg har prøvd å redegjøre godt nok for detaljene i min oppgave, slik at leseren selv kan vurdere hvorvidt funnene vil ha gyldighet for leserens egen forskning.

5. Empiri

I dette kapitlet vil jeg presentere det empiriske datamaterialet jeg har samlet inn gjennom intervjuer og dokumentstudier av Nordhordalands søknad om å bli et biosfæreområde, samt andre dokumenter tilknyttet Nordhordaland Biosfæreområde. Empirien fra intervjuene er presentert som sammenfatninger av informantenes utsagn, eller som sitater, mens empirien fra dokumentstudiene er presentert som sammenfatninger av innholdet i de ulike dokumentene.

5.1. Eksempler på økoturisme i Norhordaland

5.1.1. Gripen Gard

Gripen gard er en gård i Meland kommune som drives alene av informanten jeg har intervjuet. Hun driver gården på det hun beskriver som økologisk og gammeldags måte, med en god del villsau, noen høns, en gris og tre hunder. I tillegg eier hun store skogområder rundt selve gården. Gården ligger i naturskjønne omgivelser med mye skog like ved et stort vann. Bygningene på gården er gamle og hun er opptatt av å restaurere det gamle, helst med bruk av materialer fra egen skog, og hun har også restaurert en noen bygninger på gården. Hun har bakgrunn som sivilarkitekt, og har jobbet som dette i 15 år, men bestemte seg til slutt for å slutte i jobben, kjøpe gården og drive den på fulltid. Hun sier at hun helst vil drive en gård der hun har mange små produksjoner og tilpasse seg gården i større grad enn å tilpasse gården til henne. Hun får også hjelp på gården av det hun kaller WWOOFere (World Opportunities on Organic Farms), som er frivillige fra mange land som periodevis kommer for å bo og arbeide på gården.

I juli 2018 startet hun å tilby turisme på gården, og motivasjonen for dette beskriver hun slik:

En hovedmotivasjon er nok fordi at det er en naturlig ting å gjøre her sant. Det passer veldig godt å gjøre det her

Samtidig er hun klar på at hovedinteressen hennes er gården, spesielt den delen av gården som er knyttet til sauehold og ull. Det er det hun er mest interessert i og sier at «dette turistgreiene gjør jeg slik at jeg kan holde på med det som interesserer meg» og følger opp med at hun først og fremst har inntektsmessig interesse av turismen. Samtidig er hun veldig opptatt av å drive gårde på en bærekraftig måte, og prøver å konsumere og skape et så lite fotavtrykk som mulig. Derfor er det viktig for henne at turismen på gården drives etter de samme prinsippene.

Selve turistproduktet hennes er en stor og velutstyrt lavvo som befinner seg på en øy ute i det store vannet like ved gården. I tillegg har hun en hytte som ligger inne på gårdsområdet, og en annen hytte like ved som snart er ferdig. Hyttene er små og primitive, og den som nesten er ferdig skal utelukkende benytte seg av ved til oppvarming og matlaging i stedet for elektrisitet. Overnattingstedene leier hun ut gjennom Airbnb. Hun har også et sterkt ønske om å bygge et par tretopphytter i skogen hun eier, og leie disse ut til turister. I tillegg til alt dette tilbyr hun også fritt fiske i vannet, samt utleie av båter og fiskeutstyr. Selv om hun har holdt på i en ganske kort periode, har hun hatt mange besøkende, mest utlandske turister, og spesielt lavvoen er populær. Hun sier at en viktig del av det hun tilbyr ute på øya er opplevelsen av stillhet, ro og følelsen av å være alene, og at turistene som kommer «virker å være innstilt på at det skal være litt hardship». I hyttene på gårdsområdet får turistene oppleve gården og det rurale livet. Samtidig uttrykker hun bekymring for at turistene kommer langveis fra og reflekterer over dette slik:

Og jeg har tenkt sånn at jeg vil ha et reiseliv som også lager så lite fotavtrykk som mulig. Så det var jo ikke det jeg tenkte at de skulle komme fly Paris og være her i fire dager så fly tilbake. Det er litt sjokkerende og litt skuffende på en måte. Men så blir jeg jo litt smigret også over at det er det eneste de vil gjøre her. De bryr seg ikke om Bergen eller noe, det de vil være er «remote», de vil være vekke fra alt, de vil ikke se eller høre noen andre. De vil fiske og bare leve et sånt steinalderliv sant

For å lette litt på fotavtrykket fra turistene som kommer langveis fra, ønsker hun at turistene heller skal komme syklende fra Bergen, og sier at hun vil jobbe mer med det inn mot neste sommer. På spørsmål om hun vil beskrive turistproduktet sitt som økoturisme, sier hun dette:

Det var det, men de kommer fra Paris og er her i fire dager og så flyr de tilbake, og da er det ikke økoturisme. Jeg tilbyr økoturisme, og så velger folk om de vil komme hit på en økologisk måte

Konseptet hennes handler mye om å overlate turistene litt til seg selv, men hun er også tilgjengelig for spørsmål og som vert hvis turistene ønsker det. Det er en læringsdimensjon i turistproduktet hennes, men i større grad i form av at turistene får muligheten til å finne ut av ting selv eller gjennom bøker som er tilgjengelig i lavvoen. Hun uttrykker også at selv om hun har hatt stor suksess med turistproduktet sitt, er det viktig for henne at hun ikke tar imot flere turister enn hun har kapasitet til, og reflekterer over dette på følgende måte:

Først og fremst tenker jeg at de skal få oppleve å være for seg selv, ute på øya. At de skal få lov å være i fred sant, og det er jo en suksess allerede. Men da kan jeg ikke lage

tre sånne plasser til sant, for da ødelegger jeg for den første. Så det blir den ene tingen som er sånn, for i det jeg lager en ting til, kanskje de hører og ser hverandre på kveldene, og da har jeg ødelagt det

I tillegg til utleie av lavvo og hytter holder hun av og til kurs innenfor ulike områder på gården, og er i tillegg med i samarbeidet om ullruten, hvor interesserte kan komme inn på gården og lære om arbeid med ull. Hun er positiv til at Nordhordaland skal bli et biosfæreområde, og har også engasjert seg i dette ved å delta på møter knyttet til de ulike prosjektene knyttet til det. Hun sier følgende om Nordhordaland biosfæreområde:

Det beste med biosfæreområdet er å bli lenket til det og være en del av det. Jeg synes det er viktig at jeg ikke bare får fordeler, jeg må også bidra inn i prosjektet. Hvis jeg bare blir en passiv mottaker, så bare taper jeg på det. Jo mer artig vi klarer å finne på, jo bedre blir det, for da kan vi bli kjent som den spennende regionen hvor det foregår så mye artig

5.1.2. Klyvikje

Vi serverer ikke plastikk suvenirer. Vi skal ha kvalitet.

(Informant, Klyvikje)

Klyvikje er en aktivitetsgård som ligger i Osterøy kommune. Den er drevet av et ektepar med familie, og ligger i naturskjønne omgivelser i nærhet til både fjellet og fjorden. Familien bor selv i et moderne hus på gården, men resten av bygningene på gården er eldre og tradisjonelle bygninger som enten har vært på gården fra før, eller som har blitt flyttet dit fra andre steder. Ekteparet har begge jobber ved siden av, men har ambisjoner om at det i fremtiden vil være aktivitetsgården som utgjør mesteparten av deres arbeid. Når jeg kom til gården for å intervju dem fikk jeg en omvisning på gården, og i mange av bygningene var det som å komme inn i et museum. Jeg ble vist mange gjenstander, og opplevde dem som gode formidlere, med en historie til hver gjenstand de hadde liggende.

Klyvikje har hatt et samarbeid med Bergen Base Camp, som er et aktivitetsfirma som tilbyr reiser for både bedrifter og privatpersoner. De sender turister inn til Klyvikje. Ekteparet beskriver turistproduktet deres på denne måten:

Folk kan komme her og få en omvisning, få hjemmelaget mat, få se de lokale tingene og føle at de er på besøk hos oss. Inkluderer familien.

De tilbyr aktiviteter både for barn og voksne, som for eksempel bueskyting, øksekast, quiz og matlaging. Turistene kommer er både lokale norske som kommer innom for å se, og mer organiserte turer hvor turistene kommer fra hele verden, i tillegg til blåturer og besøk fra ulike bedrifter. De sier at de først ble skikkelig organisert for halvannet år siden, og at det før var «mer et veldedig prosjekt». Foreløpig er det mest turister på sommeren, og de sier at turistsesongen deres begynner rundt mai og holder på frem til oktober. De har arrangert åpen dag på gården en gang i året de siste ni årene, og da har det kommet opp mot 600 besøkende på fire timer. Det er foreløpig ikke noe innendørs overnatting på gården, men de har en lavvo som man kan overnatte i, samt god plass for telt. De ønsker å tilby innendørs overnatting etter hvert, og jobber i skrivende stund med å få flyttet et hus fra 1800-tallet til gården som de kan bruke til dette formålet.

En viktig del av turistproduktet er å formidle kulturhistorie og at ting skal være lokalt og kortreist. De uttrykker dette på denne måten:

Så har vi jo en tanke om at alt fra murstein til bygninger og interiør og alt er jo gjenbrukte saker. Så det er en del av filosofien. Folk kaster alt for mye, det skal være mote, skal brukes noen år så skal det vekk. Så vi driver litt gerilja hvor vi drar rundt for å redde kulturhistorien vår. Så sånn sett er vi både miljø- og økoturistvennlige.

De sier at de har dratt rundt og samlet inn gjenstander fra gamle hus som ellers ville blitt revet i årevis, og opplever at turistene setter pris på de gamle gjenstandene som er samlet på gården:

De turistene som kommer er veldig begeistret for originalvarer, sant, ikke noe det står Hong Kong under sant, at det er ekte varer. Vi har jo samlet i alle år og alltid likt dette her, men først nå ser vi at det har en verdi for veldig mange andre også. Og det å inspirere de på Osterøy også, at de tingene de hadde tenkt å sette fyr på eller rive ned med gravemaskin, det har faktisk en verdi.

På spørsmål om de vil beskrive turistproduktet sitt som økoturisme er de først litt usikker på hva det innebærer, men etter å ha forklart dem det sier de at de «absolutt er i målgruppen for det». De uttrykker likevel at det er en utfordring med turister som kommer dit fra cruiseskip:

Det er jo klart at det ikke er de mest miljøvennlige turistene som kommer med cruisebåt, så den er litt tøff da. Men når de er her skal de i hvert fall være så miljøvennlige som går an.

De håper derfor at sykkel kan bli et alternativt transportmiddel inn til gården, og sier også at det har blitt jobbet med dette fra Bergen Base Camp sin side. Når det gjelder antall turister som skal komme, håper de på så mange som mulig, men er opptatt av at mengden turister ikke skal gå ut over kvaliteten:

Det skal være passelige grupper, hvis det blir alt for mange som skal ha omvisning og sånt vil jo det gå utover kvaliteten. Men selvfølgelig, vi håper jo på å ta imot mange, men da må det organiseres.

Videre sier de at det er viktig at det er de selv som begrenser hvor mange turister som kan komme til gården. De sier også at det er viktig at det de driver med har en lokal gevinst:

Vi håper jo at det vi har startet her kan gagne mye i nærmiljøet. Det er bærekraftig at de legger noe igjen etter seg her da, i lokalmiljøet, og ikke bare i et selskap i Bergen.

Informantene fra Klyvikje vet ikke så veldig mye om det kommende biosfæreområdet, men har hørt om det. De er positive til at området kan bli knyttet til en velkjent organisasjon som UNESCO, og tror at dette kan bidra positivt til turismen og stille større krav til aktører innen turisme i regionen. De reflekterer rundt dette på følgende måte:

Når man ser at det står UNESCO på et eller annet, at det er noe verdensarv på noe, hvis det er den type UNESCO stempel da, tenker de vel at her er noe som er verdt å se, og det blir jo litt sånn i et biosfæreområde også. At dette er bra greier.

På spørsmål om hva de tenker at biosfæreområdet praktisk kan bidra til svarer de at de kan bidra til å øke kunnskapen gjennom å holde kurs og foredrag for aktører innen turisme. De reflekterer videre rundt dette på denne måten:

En kan sette en standard for ting som vi kan dra nytte av da, kurse litt og holde foredrag og få inn folk. Få tak i de rette typene turister til lage et nettverk og den berømte plattformen som en kan gå inn. De som er engasjert i sånne ting kan gå inn på en plass og finne frem.

Videre sier de at de er veldig tilhenger av at vern gjennom bruk snarere enn at ting blir vernet på en måte som gjør det vanskelig for folk å bruke områdene. De legger også vekt på at turisme i distriktene kan bidra til at folk blir boende, og at gårder og tradisjoner holdes i hevd.

5.1.3. Lyngheisenteret

Lyngheisenteret ligger på Lygra i Lindås kommune, og er et nasjonalt og internasjonalt kunnskapssenter som gjennom aktiv drift skal verne lyngheilandskapet, formidle tradisjoner og gi gode opplevelser til besøkende. Her kan man vandre på tilrettelagte stier i et historisk kulturlandskap (Lyngheisenteret, 2019). Daglig leder for Lyngheisenteret sier at de offisielt åpnet i 2000, men at arbeidet med senteret startet allerede på 1980-tallet. Selve landskapet og gårdene rundt er ikke eid av Lyngheisenteret, men av grunneiere som samarbeider tett med senteret. Hun beskriver formålet med Lyngheisenteret på følgende måte:

I vår formålsparagraf står det, som jeg liker veldig godt, står det at vi skal ta vare på det, så skal vi drive med formidling, vi skal drive med undervisning og det skal drives forskning. Og alle disse tingene tenker jeg er veldig bra. Får en møteplass fra bonden frem til forskeren og forvaltningen, og videre til vanlige folk, en turist eller noe sånt. Og i tillegg har vi det at vi skal være med å drive en næringsutvikling basert på de historiske verdiene som ligger i dett landskapet. Og det gjør at vi engasjerer oss ute i lokalmiljøet, både lokalt og regionalt og nasjonalt. Og vi kan gjøre det fordi at vi har dekning for det, for det er sann vi tenker det med dette senteret da.

Lyngheisenteret er sentral i formidlingen av denne typen kunnskap og tar regelmessig imot skoleklasser og studenter:

Vi har jo forskjellig opplegg til de som går på at de får være med å gjøre noe ute. Det er veldig viktig. Vi tenker at de har nok forelesninger. Viktig å lære mens de holder på med noe. Så har vi jo også universitet og høgskole pleier å ha feltkurs her. Veldig god kundegruppe hos oss. Forsker mye på området. Vi har sjø, innsekter, planter, geologi, vi har hele systemet. Så vi er veldig attraktiv plass for studenter som vil komme hit.

Lyngheisenteret tar imot en god del turister. Daglig leder sier at det fleste turistene er norske, men at det også kommer en del utenlandske turister til området. De arrangerer familiesøndag en gang i måneden med ulike tema, samt andre arrangementer. Det finnes også en båtrute som startet i januar 2019, hvor turister kan ta hurtigbåt fra Bergen, få servert frokost og utforske lyngheilandskapet. De er også med på Ullruten i Norhordaland. En viktig aspekt med tanke på turisme er at de som jobber på senteret ikke bare jobber med å holde landskapet ved like gjennom aktiv drift, men også at de er formidlere og tilgjengelig for turister som ønsker å vite mer om det de driver med. Daglig leder reflekterer rundt dette:

Så vi opplever det at folk som kommer fra Korea og Japan som er på søken etter stillhet og «det ekte». Og det tenker man jo selv når man er ute og reiser, veldig kjekt å møte noen folk som jobber en plass. Ofte kommer jo en bare i kontakt med guider. Tror at folk setter pris på at de får kontakt med oss og de som jobber her ute. De som jobber her ute er alle formidlere, siden de møter folk. Om du står ute eller ordner et gjerde, eller du spar torv eller er borte på gården og gjør noe der, så er du en formidler også. Så hvis noen kommer og spør skal du fortelle om dette.

Det er ingen overnatting på senteret, men det finnes to overnattingsplasser i umiddelbar nærhet, på Lygra gjestetun og Lygra gårdstun. Det er også mulighet for å sette opp telt og overnatte i torvhusene etter avtale med grunneier, men dette er ikke noe de reklamerer for, noe daglig leder reflekterer over:

Vi opplyser ikke om det, for det er ikke en campingplass. Så hvis folk kommer og spør, så sier vi at vi skal høre med grunneier, og så får de litt råd med på kjøpet om hva de skal gjøre og ikke. For vi har ikke mulighet til å lage en campingplass, for det blir noe helt annet.

Daglig leder er klar på at Lyngheisenteret er et museum med flere oppgaver enn å ta imot turister, og sier at de nok hadde drevet litt annerledes hvis de kun skulle fokusert på turisme. Hun beskriver dette ved å si:

Hvis en bare skulle drevet gårdsturisme ville man drevet det annerledes. Selvfølgelig kunne vi hatt mer «sirkus» her ute da, men vi må tenke litt på hvilken setting vi er i.

Lyngheisenteret har lenge vært en viktig del av biosfæreprosjektet fordi noen av de samme aktørene som står bak senteret også står bak tanken om et biosfæreområde i Nordhordaland. En av hovedpersonene bak Lyngheisenteret, Peter Emil Kaland, er også redaktør for søknaden til Nordhordaland Biosfæreområde. Lyngheisenteret er også oppgitt i søknaden til som en av de viktigste kulturattraksjonene i området, og er også en del av en av biosfæreområdets buffersoner (Kaland, 2018). Daglig leder ved Lyngheisenteret er veldig positiv til UNESCO-status, men understreker også at det «må gi et innhold og ha en betydning for folk flest». Hun beskriver Nordhordaland som en region som «egentlig er ganske urørt», men at regionen de siste 40-50 årene har vært avhengig av olje og gass, og trekker frem Mongstad. Hun tror at biosfæreområdet kan være med å bidra til å gjøre regionen kjent for noe annet enn olje og gass, og at turisme kanskje kan bidra til dette.

5.1.4. «Ullruten»

Arbeid med formidling av tradisjoner og praktisk kunnskap knyttet til ull er et felt Nordhordaland har jobbet med lenge, spesielt i «Ullveka» som skal arrangeres for sjette gang i 2019. Denne temabaserte uken inneholder arrangement og kurs som demonstrerer hele verdikjeden fra bonde til produsent til håndverker til formidler, og involverer aktører fra hele Nordhordaland og omegn (Ulluken, 2019). I reiselivssammenheng er den såkalte ullruten et eksempel på samarbeid knyttet til turisme i Nordhordaland. Her har Bergen reiselivslag i samarbeid med biosfæreprosjektet jobbet med å lage en rute hvor ull er hovedtema. Representanten fra Bergen reiselivslag forklarer tanken bak ullruten på denne måten:

Ull og ullproduksjon er jo noe som binder sammen hele regionen. Og det har den gjort i over 1000 år, og det er veldig få, i hvert fall i Norge, som har en så komplett verdikjede for ull da. Lyngheisenteret har historien og villsau som går og gresser rundt på plenen, og vi har Norsk trikotasjemuseum i Salhus som har den industrielle historien. Vi har levende bedrifter som Hillesvåg ullvarefabrikk, pluss alle gårdene som også drive med sau og villsau, og har formet dette landskapet i mange tusen år. Så jeg oppdaget at hvis jeg brukte knaggen med ull hadde jeg nesten alle medlemmene mine, i hvert fall når det gjelder attraksjoner og sånn, som jeg kunne hekte på den knaggen da.

Ullruten er allerede med i turistbrosjyren «Coast» som Bergen reiselivslag har laget, som beskriver hvilke bilturer man kan ta og hvilke steder man kan besøke langs kysten rundt Bergen. Videre sier representanten fra Bergen reiselivslag at bærekraft er et viktig element. Prosjektmedarbeideren sier at hun ser på ulltradisjonene som noe som er «litt unikt for Nordhordaland», og at ullruten blir en viktig del av SHAPE-prosjektet, og noe som de ønsker å vise frem når reiselivsaktører fra partnerområdene i andre land kommer og besøker Nordhordaland i juni 2019. Hun forklarer videre at det bærekraftige elementet med ullruten er å vise «hvordan man har brukt lokale ressurser fra både natur og kultur, og tar tak i historien og vise hvordan den kan leve videre i fremtiden».

5.1.5. Eksempelet Fedje

Hvis de skulle oppleve boom, la oss si at plutselig tok det av, så kom det kjempemasse turister til Fedje, da er ikke de forberedt, det kan vi jo bare si her og nå at det er de ikke. De har ikke nok overnatting, ikke offentlig toalett rundt omkring

(Prosjektleder, Nordhordaland Biosfæreområde)

Fedje blir i søknaden trukket frem spesifikt som turistdestinasjon (Kaland, 2018:160), og flere av informantene har trukket frem Fedje som et eksempel på noen av utfordringene for turismen i Nordhordaland. Fedje er en øykommune vest for Bergen med 564 innbyggere. Kommunene er knyttet sammen med fastlandet med en ferge som tar rundt en halvtime. Kommunen har tatt imot turister lenge, og blir i reiselivssammenheng markedsført som «landsbyen i havet», og spesielt på sommeren kommer det en god del turister til Fedje, både norske og internasjonale. I tillegg til å komme med private småbåter, finnes det også en båtrute fra Øygarden og i fjor ble det også prøvd ut en båtrute fra Bergen. På det meste har tre restauranter vært åpne på sommeren, og det tilbys både turistløyper og guiding (Ordfører, Fedje kommune). Ordføreren beskriver turismen på Fedje på denne måten:

Så lenge vi er avhengig av båttransport så har vi veldig mye dårlig vær utover sommeren. Så sommersesongen er det masse folk på Fedje, med fulle hytter og gjerne et par hundre dagsturister hver dag, men på vinterstid er det lite.

Ordføreren sier videre at turisme er en av de næringsveiene han ser størst vekst potensiale i på Fedje, men at den største utfordringene er å få det på helårsbasis. Kommunen gjør det de kan for å tilrettelegge for turisme, ved å støtte aktører som ønsker å ha tilbud til turistene og lage egne reiselivsbrosyrer hvert år. Han sier at turistene som kommer til Fedje er ute etter å oppleve både kultur, natur, ro og stillhet.

Å drive turisme i et såpass lite samfunn som Fedje byr også på utfordringer med tanke på bærekraft, noe sitatet fra prosjektlederen illustrerer. Prosjektlederen sier videre at man raskere vil merke problemer knyttet til økt turisme på et lite sted som Fedje enn for eksempel Stølsheimen, som er et mye større område hvor man i mulighetene for overvåking av turismetrafikken er mindre. Representanten fra Bergen reiselivslag trekker også frem Fedje når han blir spurt om utfordringer knyttet til økt turisme:

Ja, altså. Det er rett og slett det at det kan blir for mye på en plass. Et sted som jeg kanskje kan peke på er Fedje som er et veldig lite sted, men som i fjor ble veldig populært. Vi hadde jo en båtrute fra Bergen som Gulenskyss fikk til, men det ble jo også en at tidenes beste somre på Fedje, mange kom via ferge og mange via båt, altså egen båt. Så det kan være en utfordring at man får for mange folk på et sted.

Ordføreren på Fedje opplever per i dag få problemer med forurensing og forsøpling knyttet til turismen, og at man må ha ganske mye mer dagsturisme før dette blir en utfordring. Samtidig

sier han at kommunen har behov for en overnattingsplass med større kapasitet. På spørsmål om hva han tenker om bærekraftig turisme sier han:

Du kan ikke ta inn så mange turister at det fører til for store endringer i samfunnet, og heller ikke så mye at det blir slitasje på ting og at de ikke fungerer.

Når han snakker om slitasje sikter han til turstiene som kan bli utslitt hvis det kommer mye folk i kombinasjon med rein og dårlig vær. Videre peker han også på at en utfordring er å skape gode tilbud til turistene, også når det er dårlig vær.

5.2. Dagens turisme i Nordhordaland

I Nordhordalands søknad beskrives Nordhordaland som «en bit av Norge i miniatyr» da regionen inneholder omtrent hele spekteret av natur og landskap man finner på Vestlandet. Videre skrives det at regionen inneholder de fleste nøkkelressurser som er viktig for Norge som nasjon, og peker på fisk, vannkraft, olje og gass. Den rike kulturhistorien som strekker seg fra tidlig steinalder til i dag er også et element som trekkes frem. Alle disse elementene gir regionen muligheter på en rekke områder, blant annet innenfor økonomi, forskning og turisme (Kaland, 2018). Nordhordaland har et stort potensiale for turisme, men ferie- og fritidsturisme er ikke veldig utbredt i regionen. Det er tydelig i søknaden at man ønsker mer turisme i det kommende biosfæreområdet. Det har blitt gjort en kartlegging av turisttilbud og attraksjoner i regionen, og det vies en del plass til dette i søknaden (Kaland, 2018). Ønsket om mer turisme i regionen kommer også til uttrykk gjennom at flere av kommunene i biosfæreområdet i 2017 ble medlem i Bergen Reiselivslag. Ønsket er at dette skal føre til bredere markedsføring og flere turister i regionen (Kaland, 2018), da Bergen er en av Norges største inngangsporter for turister, med over 2 millioner gjestedøgn på hotell i 2018, i tillegg til stor cruisetrafikk (visitBergen, 2019). Før kommunene ble med i Bergen reiselivslag hadde Nordhordaland sitt eget Nordhordaland Reiselivslag, men det hadde vært nedlagt siden 2011. Når det gjelder bærekraftighet innen turisme og økoturisme har det foreslåtte Nordhordaland Biosfæreområde, sammen med andre biosfæreområder, regionalparker og verdensarvsteder i andre nordeuropeiske land, blitt med i det EU-støttede programmet SHAPE (Sustainable Heritage Areas: Partnerships for Ecotourism). I dette prosjektet skal det arbeides med hvordan man kan tilrettelegge for et bærekraftig reiseliv bygget på natur, kultur og kunnskap i de ulike regionene. Dette prosjektet vil gå frem til våren 2020 (Natland, 2018). I søknaden står det at det ikke finnes noe separat statistikk for hvor mange som besøker det foreslåtte biosfæreområdet årlig, men at turisttallene i Hordaland stort sett har vokst år for år (Kaland, 2018). Videre står det at ferie- og fritidsturisme

ikke er spesielt utbredt i Nordhordaland, men at turisme generelt er viktig i hele området. Den turismen som tilbys i området blir beskrevet som variert, og knyttet til kultur, fjellene, fjordene og havet. I kartleggingen av reiselivet kommer det frem at det eksisterer rundt 7500 private hytter og feriehjem i regionen, og dette sammen med besøkende som jobber i regionen, er det markedet med størst betydning i dag (Kaland, 2018). Representanten fra Bergen reiselivslag understreker dette og beskriver reiselivet i regionen som veldig avhengig av yrkestrafikk og bedriftsmarkedet, som innebærer møter, konferanser, arrangementer og overnatting knyttet til dette, og at det er behov for å utvikle ferie- og fritidsturismen.

I et referat fra et møte i forbindelse med SHAPE-prosjektet blir det også skissert hvilke muligheter og potensial som finnes i Nordhordaland, og deltakerne på møtet kom med mange forslag til turisme både knyttet til rundturer med sykkel, båtruter, gårdsturisme, lokalmat, gammelt håndverk, turløyper og havsport. Noen aktører samarbeider allerede i å lage reiselivspakker. Et eksempel på dette er «Salmon Safari» som er et samarbeid mellom overnatting- og spisestedet Kilstraumen, båttransportfirmaet West Sea Shipping og Skjærgårdsfisk Visningssenter. Denne reiselivspakken frakter turister ut til Skjærgårdsfisk Visningssenter hvor de får omvisning på er oppdrettsanlegg for laks og senere mat og overnatting på Kilstraumen brygge. I en e-post sier en representant for Kilstraumen brygge at hun håper at biosfæreområdet kan bidra til at flere gjester og kunder oppdager området og finner det attraktivt å besøker. I tillegg finnes det samarbeid mellom de ulike museene i regionen, samarbeid om sykkelrute fra Masfjorden til Gulen og Ullruten som er et samarbeid mellom ulike aktører knyttet til ull i regionen.

5.2.1. Turismens rolle i Nordhordaland biosfæreområde

I Nordhordalands søknad om å bli et biosfæreområde, som i skrivende stund er til behandling hos UNESCO, blir turisme viet stor plass i kapittelet som heter «development function». I dette kapittelet beskrives Nordhordaland Biosfæreområdes potensial for å fostre økonomisk og menneskelig utvikling, som er sosiokulturell og økologisk bærekraftig, samt hvordan det kan fungere som et modellområde som promoterer bærekraftig utvikling (Kaland, 2018). Her legger søknaden vekt på Nordhordalands varierte natur, ressurser, næringsliv og rike kulturhistorie. Videre blir det beskrevet hvilken betydning biosfærestatusen vil ha for regionen og hva den skal brukes til, og her blir synlighet, varemerkebygging og ikke minst turisme nevnt. Ved å bli et biosfæreområde håper Nordhordaland på å bli mer synlig nasjonalt og internasjonalt, og at dette vil stimulere til vekst i turisme. Det står også at det er et stort potensiale for turismevekst i regionen, og at mange mennesker ser en fremtid i å utvikle spennende tilbud for turister. Dette

blir underbygget ved at Nordhordaland Biosfæreområde allerede er sterkt engasjert i et internasjonalt samarbeidsprosjekt for bærekraftig turisme kalt SHAPE, og at dette engasjementet vil øke etter utnevnelsen (Kaland, 2018). I forbindelse med både søknaden og SHAPE-prosjektet har det blitt gjort en omfattende kartlegging av natur- og kulturattraksjoner, turisttilbud og aktører i regionen, så arbeid med bærekraftig turisme er allerede en viktig del av det kommende biosfæreområdet.

Prosjektlederen for biosfæreprosjektet sier også i intervju at turisme er en viktig del av prosjektet, og at biosfæreområdet ønsker å bidra til at det skjer en bærekraftig turismeutvikling i regionen. Samtidig understreker hun at de ikke er noe reiselivslag, og trekker frem det tette samarbeidet med Bergen reiselivslag som viktig for turismeutviklingen. Prosjektmedarbeideren sier at turisme er noe det jobbes spesielt med, og håper at biosfæresatsingen kan bidra til å gi retning til reiselivet i regionen og skape en egen profil. Ordføreren på Osterøy er leder av styringsgruppen for biosfæreprosjektet, hvor representanter fra alle kommunene som er med i biosfæreområdet sitter. Han ser på det som naturlig å gå inn i turismen som en del av biosfæresatsingen og at det blant kommunene er en positiv holdning til turisme, men at han ikke opplever en veldig satsning på turisme i kommunene.

5.2.2. Bærekraftig turisme i biosfæreområdet

Arbeidet med bærekraftig turisme blir på Nordhordaland biosfæreområdes nettsider (2018) beskrevet på følgende måte:

Målet med arbeidet er å fokusere på korleis ein kan leggje til rette for eit berekraftig reiseliv ved å nytte dei natur- og kulturressursane som finst i dei ulike områda på ein måte som gjev lønsam næring, og som tek vare på kultur og natur og ikkje forbrukar den.

Prosjektlederen sier i intervju at de i SHAPE-prosjektet har hatt mange diskusjoner om hva bærekraftig turisme er, og «hvis du spør hvem som helst så har vi alle en forskjellig definisjon». Prosjektmedarbeideren legger vekt på bruken av lokal identitet, naturen og sosiale ressurser, og det å få frem det autentiske ved området som viktig for bærekraft. Hun reflekterer rundt bærekraftig turisme, og sier:

Og så kan man si at reiselivet i seg selv kanskje ikke er bærekraftig da vi bruker fly, bil og buss osv., men vi har valgt å ikke ha det som hovedfokus. Selvfølgelig ønsker vi jo å jobbe med sykkelturisme for eksempel, men fokuset er å bruke de lokale ressursene på

en bærekraftig måte ved å få frem det som er unikt for Nordhordaland (...) det skal både være bærekraftig lokalt og globalt, men skape lokale verdier og samtidig være et godt eksempel.

Lederen for styringsgruppen reflekterer rundt bærekraftig turisme på denne måten:

...det er jo klart at det kommer to millioner turister til Bergen sånn grovt sett hvert år. Veldig mange kommer med fly, så inngangen til vårt område for internasjonale turister er jo ikke den mest bærekraftige, men når de først er her, ønsker vi å tilby et reiseliv som tar ansvaret for fremtidig utvikling, det vil si at vi ikke skal være de som markerer oss negativt på noen skala. Vi skal ivareta naturmiljø, kulturmiljø, og de må også være en sunn økonomi i tiltakene.

Felles for informantene i utvalg A er at de ser problemene som økt turisme kan føre med seg, spesielt de problemene som er knyttet til miljøforurensing og avfall. Spesielt masseturisme blir trukket frem som turisme som kan ha negative konsekvenser, spesielt i de sårbare områdene. Samtidig er ikke masseturisme noe de tror de kommer til å få, da turismen i dag er såpass liten, men uttrykker at de må være forberedt på det. Prosjektlederen sier at de i SHAPE-prosjektet har diskutert dette, og fått høre erfaringer fra biosfæreområder i andre land som har fått kjenne på effektene av masseturisme. Representanten fra Bergen reiselivslag er opptatt av at det jobbes med bærekraft innen turismen og er positiv Nordhordaland gjør dette gjennom UNESCO, men sier at det også finnes andre måter å gjøre dette på, og trekker frem miljøsertifiseringen til Innovasjon Norge. Videre uttrykker han at masseturisme knyttet til cruise er et økende problem i Bergen, og at det vil være bærekraftig for både Bergen og regionene rundt å få fordelt turistene mer:

...spesielt Bryggen og de områdene som er rundt vågen her, får veldig mange på en gang, og det gjør at en merkevare veldig, veldig fort kan blir forringet. Og de verste eksemplene er på en måte Venezia, Barcelona, men kan også skje her med fjordene (...) vi er nødt til å være veldig frempå på bærekraft. Så det at man jobber med det i Nordhordaland synes vi er veldig, veldig positivt.

5.2.3. Nordhordaland som modellområde for bærekraftig turisme

Det må i alle fall være sånn at det som på en måte biosfæreorganisasjonen velger å sette sitt stempel på er bærekraftig utviklet for å si det sånn, sånn at det kan stå seg.
(Prosjektleder, Nordhordaland Biosfæreområde)

Når det gjelder å være modellområde for bærekraftig turisme, er ikke informantene helt sikker på hva det til slutt vil innebære. Det er tydelig at SHAPE-prosjektet og samarbeidet med andre biosfæreområder blir et viktig bidrag til bærekraftig turisme i regionen. Prosjektet har som mål å vise hvordan det er mulig å kommersialisere bærekraftige og lønnsomme turistbedrifter og opplevelser som er basert på lokale ressurser (Kaland, 2018). Informantene i både utvalg A og B er enig i at Nordhordaland har stort potensiale for turisme både knyttet til kultur og natur, men det er vanskelig å vite noe om hvordan turismen vil utvikle etter utnevnelsen. Lederen for styringsgruppen reflekterer rundt det å være et modellområde og sier:

Så kan det sammen med andre aktiviteter i biosfærområdet og ja være tydelig på at vi viser veien, som andre kan lære av, enten andre biosfæreområder eller andre regioner i landet vårt. Så vi tar på oss et ansvar ved å ta ledelse egentlig, og være et godt eksempel, men det er jo en fin utfordring.

At kommunene i regionen nå er med i Bergen reiselivslag er også en indikator på at turismen vil vokse i regionen, og representanten fra Bergen reiselivslag mener det er positivt at man får en turoperatør i Bergen som kan sørge for å få turister ut i regionen. Det jobbes allerede aktivt med å knytte sammen små aktører, og gjøre Nordhordaland mer kjent for turister som kommer til Bergen, i form av å markedsføre reisemål på turistkontoret i Bergen og i reiselivsbrosjyrer. I søknaden står det at Nordhordaland kanskje kan bidra til en løsning på problematikken knyttet til cruiseturister i Bergen, ved å være et bærekraftig og konkurransedyktig reisemål for dagsturer (Kaland, 2018).

Informantene i utvalg A er klar på at selv om man ikke kan være sikker på hvordan turismen i regionen vil utvikle seg, er det å være forberedt på en økning helt avgjørende med tanke på en bærekraftig turisme. Økt turisme vil gi mer økonomisk utbytte og dermed gjøre det mer attraktivt å drive med turisme i regionen. Prosjektlederen uttrykker dette på følgende måte:

Det er litt derfor vi i dette prosjektet prøver å si litt om hva vi kan tilrettelegge for, og på hvilket nivå. Hva som vil lønne seg ikke bare bedriftsmessig, men også bærekraftsmessig (...) Så det gjelder på en måte å få frem en bevissthet om ulike aspekt

ved en avgjørelse og at man tar en avgjørelse som i alle fall er bredt diskutert. Det er kanskje den største utfordringen med det å ta bærekraftige avgjørelser fremover

5.2.4. UNESCO-status

Det kommer klart frem i søknaden at det er et ønske om at utnevnelsen til biosfæreområde skal bidra til å gjøre Nordhordaland mer kjent, og dermed lokke flere turister til området (Kaland, 2018). Jeg spurte informantene hva de tenkte at statusen som et UNESCO biosfæreområde kunne bidra med. Informantene i utvalg A er generelt positive til UNESCO-statusen, men er samtidig klar på at det ikke må oppfattes som det samme som verdensarv. Prosjektlederen uttrykker at det viktig at «man ikke blir misforstått i startgropen» ved at biosfæreområdet blir forvekslet med verdensarv som er mye mer verneorientert. Videre sier hun at både de i administrasjonen av biosfæreprosjektet og i Bergen reiselivslag vil markedsføre Nordhordaland med UNESCO etter hvert, men at de «først og fremst vil bruke kreftene fremover til å bygge opp merkevaren innad i regionen». Lederen for styringsgruppen mener at UNESCO-statusen kan løfte området, og sier følgende:

Og det er jo det som jeg har brukt i forhold til politikere og næringsliv at dette kan være en måte å drive markedsføring og omdømmebygging for området vårt, at vi er blant de som ønsker og i større grad enn de fleste ønsker å ta bærekraftsmålene på alvor.

Han reflekterer videre over UNESCO-statusen:

Men jeg tror at en del vil kunne koble dette her med verdensarv, for vi er jo UNESCO. Så hvis vi løfter det frem, i norsk sammenheng og selvfølgelig som en del av markedsføringen av Nordhordaland ut mot verden tror jeg at det i hvert fall at det kan bidra til en økning, men ikke sånn horder. Skal mer fokusere på hva vi gjør i vårt område, så blir det i så fall en positiv bivirkning at flere er interessert i området.

Representanten fra Bergen reiselivslag tror også at UNESCO-statusen kan trekke turister og at det alltid er positivt å kunne skilte med en så sterk merkevare som UNESCO er. Samtidig uttrykker han at biosfærekonseptet ikke er så velkjent ennå, og at det dermed vil ta litt tid for folk å fatte interesse.

I utvalg B er også positive til UNESCO-statusen, og de trekker frem at det vil gjøre området mer interessant og bringe flere turister til området. Representanten fra Klyvikje gard ser på UNESCO-statusen som et «kvalitetsstempel» og noe som kan gagne turismen og uttrykker

samtidig at en slik status også vil føre med seg mer krav til turistbedrifter. Han reflekterer rundt UNESCO-stempel og sier:

Ja, det hever kvaliteten over hele linjen. Når man ser at det står UNESCO på et eller annet, at det er noe verdensarv på noe, hvis det er den type UNESCO stempel da, tenker de vel at her er noe som er verdt å se, og det blir jo litt sånn i et biosfæreområde også. At dette er bra greier.

5.3. utfordringer for reiselivet i Nordhordaland

Altså, reiselivet i Nordhordaland er der, men det er ikke så god samhandling (Prosjektleder, Nordhordaland biosfærområde)

På et møte om SHAPE-prosjektet i mars 2018, ble en rekke aktører innen turisme i Nordhordaland samlet for å «kartlegge ressurser for bærekraftig reiseliv» og diskutere muligheter og utfordringer for reiselivet i regionen. I referatet fra møtet i forbindelse med SHAPE-prosjektet (2018) blir turismen beskrevet slik:

Det kom tydeleg fram at behovet for samordning og koordinering av reiselivsressursane er stort i Nordhordaland. Det gjeld både overnatting/servering og attraksjonar. Nordhordaland er prega av småskala turisme. Me har mykje å tilby, men har ein veg å gå når det gjeld samarbeid, markedsføring og pakketering

Representanten fra Bergen reiselivslag uttrykker at det er nødvendig at disse små aktørene «finner sammen slik at man kan lage en pakke som består av både en aktivitet og overnatting». Prosjektmedarbeideren beskriver Nordhordaland som turistdestinasjon på denne måten:

...vi er ganske anonym sånn i reiselivsverden slik som jeg ser det. Samtidig som vi har Bergen som er kjempestor rett som nærmeste nabo.

Prosjektlederen trekker frem manglete tilrettelegging fra kommunenes side som en utfordring. Hun sier at kommunene er for økt turisme, men at de også har et ansvar for tilrettelegging av infrastruktur, skilt, offentlige toalett osv. Hun uttrykker dette på følgende måte:

Vertskapsfunksjonen er jo egentlig kommunenes oppgave for et område, men det er ikke så stor vilje i Nordhordaland for å tilrettelegge for dette, lage noe strategi for det.

Samtidig understreker hun at det har skjedd mer på dette området etter at kommunen, nå er det meldt inn i Bergen reiselivslag, og det har de vært et år, og det har faktisk har skjedd en del på dette området etter at kommunene har meldt seg inn i Bergen reiselivslag. Hun trekker også

frem at det er ønskelig å tilrettelegge for mer offentlig kommunikasjon i reiselivssammenheng, men at det er en kjempeutfordring i regionen, og sier at «det er mange aktører som skal spille på lag for at det skal bli et helhetlig produkt». Dette trekkes også fram i referatet fra SHAPE-møtet (2018) hvor aktørene etterspør «fleire båtsamband» og peker på at det er «dårleg vegstandard» og «få opplagte ruter ein kan koble seg på».

Det er masse folk som har, her ute er det jo mye dugnadsånd og folk tar i et tak og tar initiativ til ulike tilbud, men det har vært veldig liten grad av profesjonalisering innenfor reiseliv. De brenner for et tilbud, men har ikke hatt tanken om å utvikle produktpakker som man ofte snakker om i reiselivssammenheng.

(Leder for styringsgruppen, Osterøy kommune)

Mangelen på kunnskap om turismebransjen uttrykkes også i referatet fra SHAPE-møtet, og spesielt kunnskap om hvordan man kan være økonomisk lønnsom. At Bergen reiselivslag med sin kunnskap og kompetanse nå er involvert i regionen blir sett på som en positivt virkemiddel for å imøtegå denne utfordringen.

Mange av aktørene innenfor turismen i Nordhordaland opplever stor pågang i løpet av sommeren, men sliter resten av året. Representanten fra Bergen reiselivslag sier at det stort sett går greit for hotellene som har yrkestrafikken å lene seg på, men at en av de viktigste tingene de må jobbe med er å vise frem Nordhordaland som et reisemål hele året. Han sier videre at en måte det har blitt jobbet med denne utfordringen på er å lage gode arrangementer som trekker til seg lokalbefolkningen, og han trekker frem konserter, markeder og festivaler som noe som Bergen reiselivslag ønsker å bruke markedsføringsmidler på å gjøre kjent for flere.

Å bevare særegenheten til de ulike attraksjonene er foreløpig ikke en stor utfordring, men kan bli det hvis turismen skulle få en kraftig vekst. Representanten fra Bergen reiselivslag reflekterer over dette, og sier:

Og sånn må vi tenke i alt vi gjør i turismen, for vi påfører et fotavtrykk med vår aktivitet. Hvis vi sender en hel haug med folk inn på for eksempel Lyngheisenteret, altså masseturisme, så ødelegger man stedet. Så vi må utnytte ressursene skånsomt, sånn at vi ikke ødelegger de historiske stedene vi ønsker å vise frem.

6. Diskusjon

6.1. Bærekraft og turisme i biosfæreområder

Bærekraftig utvikling i kontekst av biosfæreområder har et lokalt eller regionalt fokus, men inngår i det globale MAB-programmet der hvert biosfæreområde skal være et modellområde for bærekraftig utvikling. Biosfæreområdene er alle forskjellige, og har ulike fokusområder som er tilpasset de lokale og regionale forutsetningene. En sentral del av programmet er derfor å teste strategier og metoder for bærekraftige løsninger knyttet til alle dimensjonene av begrepet på et lokalt nivå, og utveksle kunnskapen dette opparbeider på et globalt nivå gjennom Verdensnettverket for biosfæreområder (WNBR). Selv om bærekraft, slik Milne (1998) påpeker det, blir stadig mer komplekst å gjennomføre jo lengre man beveger seg opp på den geografiske skalaen, kan biosfæreområder som modellområder bidra til å gjøre lokale løsninger og strategier for bærekraftig utvikling kjent, og dermed bidra til bærekraftig utvikling også utover det lokale og regionale nivået. MAB-programmets oppdrag har i den gjeldende strategien for 2015-2025 (Lima-planen) blitt knyttet opp til FNs bærekraftsmål, ved at arbeidet i WNBR og de enkelte biosfæreområdene skal fokusere på å nå disse målene. Siden hensikten til bærekraftmålene er å mobilisere verdens land og være universelle, underbygger dette MAB-programmets rolle som tilrettelegger for bærekraftig utvikling langs hele den geografiske skalaen. Tilknytningen til FNs bærekraftsmål, samt de tre hovedfunksjonene som biosfæreområdene skal ha, illustrerer hvordan MAB-programmets syn på bærekraftig utvikling som legger til grunn de tre fundamentale prinsippene for konseptet som Sharpley (2000) beskriver. Et helhetlig og universelt syn på bærekraftig utvikling er derfor et mål for MAB-programmet, men med 686 unike biosfæreområder i 122 land, hvor mange land er på ulikt nivå når det gjelder både økonomisk og menneskelig utvikling, gjør at det til en stor utfordring for et helhetlig begrep som bærekraftig utvikling å la seg gjelde på samme måte for alle. MAB-programmet imøtekommer denne utfordringen ved at hvert enkelt biosfæreområde skal jobbe for lokale og regionale løsninger på utfordringer som tar høyde for de ulike forutsetningene og mulighetene som eksisterer i hvert område. Begrepet bærekraftig utvikling har blitt kalt både en nødvendig utopi og et ideal (Harvold, 2003; Milne, 1998), og jeg mener at det kan argumenteres for dette er beskrivelser som også kan passe inn for MAB-programmets definisjon av begrepet. Begrepet bidrar til å belyse utfordringer som eksisterer globalt, noe MAB-programmet også gjør, men i praksis er det biosfæreområdene med sine ulike forutsetninger og muligheter som skal jobbe for å oppnå bærekraftige løsninger på forskjellige områder.

Hvis Nordhordaland Biosfæreområde får godkjent sin søknad, og blir utnevnt i juni 2019, vil Nordhordaland bli en del av det globale UNESCO MAB-programmet. For å få, og beholde denne statusen må Nordhordaland først og fremst forplikte seg til de tre hovedfunksjonene nedtegnet i MABs rammeverk. Disse tre funksjonene, nevnt i kapittel to, er å bidra til bevaring av landskap, økosystem og biologisk mangfold, bidra til økonomisk og menneskelig utvikling som skal være sosiokulturelt og miljømessig bærekraftig, og bidra til logistisk støtte til prosjekter, miljømessig utdanning og trening, forskning og overvåking relatert til lokale, regionale, nasjonale og globale problemer innen bevaring og bærekraftig utvikling. Disse tre hovedfunksjonene kommer frem i den gjeldende MAB-strategien for 2015-2025, og er omgjort til den veiledende Lima-planen, hvor målsetninger og foreslåtte tiltak som kan gjøres i biosfæreområdene er skissert. Nordhordaland Biosfæreområde er oppfordret til å lage en egen aksjonsplan som er tilpasset regionen, og med egne satsningsområder knyttet til de tre hovedfunksjonene, og hvor det gjenspeiles hvordan Nordhordaland skal være et modellområde for bærekraftig utvikling. Dette arbeidet er allerede i gang, og det har blitt pekt ut en rekke områder med tilhørende underprosjekter som Nordhordaland ønsker å satse på, og et bærekraftig reiseliv er et av disse områdene. I både søknaden og blant informantene fremgår det et klart ønske om å få mer turister til regionen, og det nåværende reiselivet i regionen blir beskrevet som variert, og med et stort potensial knyttet til kulturhistorie, natur og ressurser. Turisme er altså et viktig tema innen Nordhordaland Biosfæreområde. Siden et av formålene med MAB-konseptet er at biosfæreområdene skal fungere som modellområder for bærekraftig utvikling, er det derfor viktig at turismen i regionen også er forenlig med prinsippene for bærekraftig utvikling. Selv om Nordhordaland ennå ikke har blitt utnevnt, er det allerede tydelig at det arbeides for et bærekraftig reiseliv i regionen, og SHAPE-prosjektet kan beskrives som verktøyet som brukes i dette arbeidet. SHAPE-prosjektet har som definert målsetning: «...å fokusere på korleis ein kan leggje til rette for eit berekraftig reiseliv ved å nytte seg av natur- og kulturressursane i de ulike områda på ein måte som gjev lønnsam næring, og som tek vare på kultur og natur og ikkje forbrukar den». Denne målsetningen har en tydelig sammenheng med to av de tre dimensjonene som Candela & Figini (2012) beskriver bærekraftig turisme ut fra; den miljømessige og den økonomiske dimensjonen. Den tredje, den sosiokulturelle dimensjonen, kommer ikke like tydelig frem, og den sosiale og kulturelle innvirkningen turisme vil ha på vertsbefolkningen blir ikke nevnt konkret. Richie & Crouch (2003) trekker også frem den politiske dimensjonen når de snakker om bærekraftig turisme, og denne kommer ikke frem i SHAPE-prosjektets målsetning. Den politiske dimensjonen er i motsetning til de andre dimensjonene ikke en del av den direkte funksjonen som bærekraftig turisme skal ha, men

snarere en faktor og en viktig forutsetning for at bærekraftig turisme skal fungere i praksis. Det er ofte politiske avgjørelser som avgjør hvordan de tre dimensjonene skal balanseres, og det er derfor et svært viktig element, med det er ikke unaturlig at den politiske dimensjonen ikke er med i SHAPE-prosjektets definerte målsetning for hva bærekraftig turisme skal være.

Det er også interessant og sammenligne SHAPE-prosjektets definisjon av bærekraftig reiseliv med UNWTO (2019) sin definisjon: «*turisme som tar hensyn til sin nåværende og fremtidige økonomiske, sosiale, og miljømessige innvirkning, ved å adressere behovene til besøkende, industrien, miljøet og vertsamfunnene*». De tre dimensjonene som Candela & Figini (2012) nevner kommer tydeligere frem i UNWTOs definisjon, spesielt de sosiokulturelle dimensjonen ved å presisere hvilke behov som skal adresseres. I tillegg har den også med fremtidsperspektivet, som er en sentral del av moderbegrepet bærekraftig utvikling, på en tydeligere måte. Hovedforskjellen på de to definisjonene er, slik jeg ser det, den geografiske skalaen, eller hvilket geografisk nivå definisjonen skal gjelde for. UNWTOs definisjon bærer preg av å være en mer bred og normativ definisjon, hvor bærekraftig turisme blir definert på en helhetlig og mer global måte. SHAPE-prosjektets definisjon er på sin side tydelig på at den skal gjelde for «dei ulike områda» og har dermed et lokalt og regionalt fokus. At fokuset er lokalt blir også bekreftet av informantene, hvor det kommer frem at de ønsker å benytte de lokale ressursene på en bærekraftig måte og skape lokale verdier. Når det gjelder turisme argumenterer Sharpley (2000) for at strategier for bærekraftig turisme i praksis ofte har dette lokale fokuset, og at det globale og helhetlige fokuset som bærekraftig utvikling skal ha dermed forsvinner. Prosjektmedarbeideren sier likevel at det skal være bærekraftig både lokalt og globalt, noe som ut fra Sharpleys forståelse kan være et paradoks, da det lokale fokuset kommer tydelig frem i SHAPE-prosjektets definisjon. Samtidig kan det argumenteres for at selv med det lokale fokuset, så har SHAPE-prosjektet et fokus som går utover dette, fordi områdene som deltar i prosjektet skal jobbe for økt kunnskap og være eksempler til etterfølgelse for andre områder.

Lokal deltakelse er et sentralt tema for MAB-programmets nåværende normative konseptualisering (Job et.al, 2017), og for at biosfæreområdene skal være effektive modellområder for bærekraftig utvikling. At lokal deltakelse har blitt løftet frem som viktig både i MAB-programmet og for begrepet bærekraftig utvikling og turisme, illustrerer slik Holden (2008) påpeker det en mer helhetlig tilnærming i diskursen rundt begrepene. Fokuset på den miljømessige dimensjonen er der fortsatt, men blant annet sosiokulturelt fokus, som lokal deltakelse er et eksempel på, har også blitt tilføyet. I Nordhordaland hvor SHAPE-prosjektet vil bli et sentralt verktøy i arbeidet med et bærekraftig reiseliv er dette også helt

sentralt, noe som illustreres av at det blir arrangert møter hvor lokale aktører innen turismen har blitt samlet for å diskutere utfordringer og muligheter for et bærekraftig reiseliv i regionen. Å involvere lokale aktører i vertsamfunnene viktig i det Saarinen (2006) beskriver som den samfunnsbaserte tradisjonen for bærekraftighet innen turismen. At hensikten med biosfæreområdet blir formidlet til lokale aktører i Nordhordaland, og at statusen som biosfæreområde blir sett på som noe positivt og verdifullt av disse aktørene blir i intervjuer trukket frem som viktig. I møtene som har blitt holdt i forbindelse med SHAPE-prosjektet er det tydelig at de lokale aktørene ønsker samordning og tilrettelegging. Dette er ønsker som SHAPE-prosjektet allerede til en viss grad oppfyller ved å tilby et forum for diskusjon og dialog mellom små og store aktører.

6.2. Flere turister og biosfæreområdet som merkevare

Det fremgår både i søknaden og blant informantene at Nordhordaland har et stort potensiale når det gjelder turisme, både knyttet til lokal identitet, natur, kultur og sosiale ressurser. Det finnes en del aktiviteter og attraksjoner som både er miljømessig og sosiokulturelt bærekraftige, men regionen er ikke synlig nok til få turister gjennom hele året, slik at reiselivet kan bli en næringsvei som flere i regionen velger, og dermed også være økonomisk bærekraftig. Å få nok turister til regionen er en utfordring, samtidig som ønsket om flere turister til regionen er stort både politisk og fra lokale aktører. Å få status som et UNESCO biosfæreområde og utvikle en merkevare knyttet til denne statusen blir sett på som en mulighet for å synliggjøre regionen både nasjonalt og internasjonalt, og dermed lokke flere turister til regionen. At biosfæreområder kan fungere som merkevarer har også blitt illustrert i tidligere forskning (Knaus et. al, 2017; Ryan et. al, 2013). Ønsket og muligheten for å gjøre Nordhordaland, med det lokale særpreget regionen har, mer synlig kan tolkes som en av motivasjonene for å bli et biosfæreområde, og noe lederen for styringsgruppen sier han har brukt som virkemiddel ovenfor politikere og næringsliv for å få de med på prosjektet. Dette illustrerer også at det eksisterer en politisk dimensjon (Candela & Figini, 2012) for at biosfæreområdet skal realiseres. Biosfæreområdet er et regionalt samarbeid mellom en rekke kommuner, og derfor har det vært nødvendig å overbevise flere politikere. Mer synlighet og dermed større tiltrekningskraft ser ut til å være et argument som har appellert til politikere i de ulike kommunene. Flere turister til regionen vil helt klart gi regionen et løft, spesielt med tanke på økonomisk bærekraft, men hvis Nordhordaland skal fungere som et modellområde for bærekraftig turisme, er det viktig at ønsket om flere turister ikke kommer på kollisjonskurs med de andre dimensjonene av bærekraftig turisme. Hvis man kun er opptatt av å øke turismen i regionen vil det kunne tolkes

slik Butler (1999) beskriver det, som en en-sektoriell tilnærming til bærekraftbegrepet, hvor det er turistnæringen med fokus på kunde og marked som er det viktigste. Et sentralt spørsmål blir derfor hvilke funksjon turisme skal ha i regionen. Skal det være turisme som kun skaper arbeidsplasser og økonomisk avkastning, eller skal det være et middel for å demonstrere og promotere bærekraftige løsninger med overføringsverdi utover biosfæreområdet. Selv om begge alternativene er ønskelige, peker intervjuene mot det siste alternativet, da flere av informantene ønsker at Nordhordaland skal være et godt eksempel og gi retning til reiselivet i regionen. De ønsker flere turister til regionen, men det er viktig at det er aktørene selv som setter begrensninger for hvor mye turisme man tåler før det får negative sosiale og miljømessige konsekvenser. Redclift (2005) trekker frem ordet «bærekraftig» som betyr å opprettholde, og stiller spørsmål om hva som skal opprettholdes. Dette er også et sentralt spørsmål for Nordhordaland Biosfæreområde, hva er det som skal opprettholdes gjennom økt turisme? Hvis Nordhordaland skal være et godt eksempel for et bærekraftig reiseliv og oppfylle de tre hovedfunksjonene for biosfæreområdene, bør svaret være å opprettholde de naturlige, kulturelle og sosiale ressursene som eksisterer i regionen og som blir formidlet til turistene.

Nordhordaland biosfæreområde har også andre fokusområder enn turisme, og det blir understreket av prosjektlederen at biosfæreprosjektet ikke er ment å være noe reiselivslag. At kommunene i regionen har meldt seg inn i Bergen reiselivslag tyder på at reiselivslaget vil spille en stor rolle i å bringe sammen aktører, markedsføre Nordhordaland som reisemål og skape mer helhetlige turistprodukter. Representanten fra Bergen reiselivslag uttrykker klart viktigheten av å jobbe med bærekraft innenfor reiselivet og er positiv til biosfæreprosjektet og tilknytningen til en så sterk merkevare som UNESCO. I arbeidet for et bærekraftig reiseliv i Nordhordaland blir derfor samarbeidet mellom biosfæreområdet med SHAPE-prosjektet som verktøy og Bergen reiselivslag helt sentralt. Bergen reiselivslag er en profesjonell aktør som kan tilby mye kunnskap knyttet til utvikling av turisme, og ikke minst verdifulle erfaringer fra sin virksomhet i Bergen. Samtidig er det en aktør med primært fokus på reiseliv, mens Nordhordaland Biosfæreområde og MAB-programmet har et mer helhetlig fokus hvor bærekraftighet innen turismen bare er en sektor av mange det skal fokuseres på. At de tre hovedfunksjonene fra WNBR sitt rammeverk, samt tanken om å teste og demonstrere løsninger for bærekraftig utvikling, gjør seg gjeldende i samarbeidet mellom Nordhordaland biosfæreområde og Bergen reiselivslag er helt sentralt hvis Nordhordaland skal være et modellområde for bærekraftig turisme. Hvis ikke hensikten med biosfæreområdet blir tydelig kommunisert, kan det være en fare for at UNESCO-stempelet blir brukt som en merkevare som tiltrekker seg turister uten å

bære med seg hensikten med MAB-programmet. Det ser ut som at dette er en problemstilling som både administrasjonen av biosfæreprosjektet i Nordhordaland og representanten for Bergen reiselivslag er klar over. De ønsker først og fremst å bygge opp merkevaren innad i biosfæreområdet ved å gjøre små og store aktører i regionen klar over hensikten med MAB-programmet, før de markedsfører Nordhordaland som UNESCO-biosfæreområde utad. Entlebuch Biosfæreområde i Sveits, som gjennom langsiktig arbeid har bygget opp en suksessfull merkevare knyttet til sitt biosfæreområde. Dette har krevd samarbeid og tydelig lederskap fra administrasjonen av biosfæreområdet (Knaus et. al, 2017). Entlebuch Biosfæreområde bli nevnt på biosfæreområdets nettsider, og hvis Nordhordaland ønsker å gjøre noe av det samme med sitt biosfæreområde, vil det være lærdom og hente her. Dette illustrerer også hvordan biosfæreområder gjennom WNBR kan utveksle lokal og overførbar kunnskap, inspirere hverandre og dermed bidra til å skape verdier utover hver enkelt biosfæreområde.

6.3. Modellområde – Turisme som middel for bærekraftig utvikling

Ut fra den teorien jeg har lagt frem utgjør bærekraftig turisme en balansegang mellom de ulike dimensjonene som Candela & Figini (2012) beskriver bærekraftig turisme ut fra. Videre bør bærekraftig turisme strebe etter å oppnå det forholdet mellom natur- og kulturmiljøet og turisme som Budowski (1976) kaller symbiose, hvor de får fordeler av hverandre i stedet for å være i konflikt med hverandre. I MAB-programmet er det bærekraftig utvikling som er sentralt, og bærekraftig turisme nevnes ikke spesifikt i Lima-planen. I MAB-programmet er det derfor viktig at målet med turisme er slik som Holden (2008) beskriver det, et middel for bærekraftig utvikling, og ikke kun ha som mål å trekke flest mulig turister til et område og sørge for at turistnæringen er økonomisk bærekraftig. Bærekraftig turisme i biosfæreområdene må også balansere de andre dimensjonene ved bærekraftig utvikling, samt hovedfunksjonene nedfelt i WNBRs rammeverk. Selv om dette er en utfordrende balansegang å mestre langs hele den geografiske skalaen, er det viktig at biosfæreområder som ønsker å være modellområder for bærekraftig turisme i hvert fall har dette som et ideal. Et biosfæreområde kan ikke takle alle disse utfordringene alene, men forplikter seg gjennom MAB-programmet til å teste og demonstrere løsninger samt opparbeide kunnskap som kan bidra til at disse utfordringene imøtekommes på et regionalt nivå. Med det lokale fokuset som Nordhordaland har i sitt arbeid med bærekraftig turisme i SHAPE-prosjektet, må de i første omgang konsentrere seg om de utfordringene som eksisterer for turismen i Nordhordaland.

En av disse utfordringene er knyttet til transport. Flere av informantene har trukket frem at turister som kommer inn i regionen, spesielt internasjonale, ikke kommer inn i området på den mest bærekraftige måten, fordi de kommer med transportmidler som fly, cruiseskip og bil. Dette pekes på som et element som har negativ virkning for et bærekraftig reiseliv, da dette har konsekvenser for miljøet i en global forstand. Blant informantene, både involvert i administrasjonen av biosfæreområdet og turistaktører i regionen, er tanken om at «når turistene først er her skal reiselivet være bærekraftig» sterk. Dette understreker tydelig det lokale fokuset i Nordhordaland Biosfæreområde. De er klar over de negative effektene av turisme knyttet til transport og energibruk, men har valgt å ikke ha dette som hovedfokus. Et eksempel på utfordringen knyttet til transport ble trukket fram av informanten fra Gripen gard, hvor turistene kommer med fly utelukkende for å bo på øyen hun tilbyr overnatting på, og deretter fly hjem igjen fire dager senere. Dette har selvsagt med det unike ved destinasjonen å gjøre, men illustrerer også en form for turisme som ikke gagnar andre enn turistene selv med tanke på opplevelser, og Gripen gard som får betalt for oppholdet der. Ellers legger ikke disse turistene igjen særlig mye verdier ved å besøke andre destinasjoner i regionen. Selv om turistene opptrer ansvarlig og i tråd med prinsippene for bærekraftig turisme på selve destinasjonen, og selve turistproduktet er bærekraftig, så kan det bare beskrives som bærekraftig turisme på et helt lokalt nivå. Hvis transporten fra flyplassen, eller fra Bergen foregår på en miljøvennlig måte, ved for eksempel sykkel som informanten fra Gripen gard helst vil at de skal bruke, kan man også si at det vil være bærekraftig turisme også på et regionalt nivå. Knyttet til utfordringen rundt transport er dette et viktig poeng. Det er for Nordhordaland Biosfæreområde vanskelig å gjøre noe med den globale utfordringen knyttet til transport i turistnæringen, og internasjonale turister kommer ofte med fly eller cruiseskip. Men innenfor en region kan det tilrettelegges og gjøres en del for å sørge for at transporten innad kan foregå på en mer miljøvennlig måte. At de enkelte destinasjonene i en region i seg selv tilbyr bærekraftig turisme er bare et steg på veien, og hvis Nordhordaland Biosfæreområde ønsker å være et modellområde for bærekraftig turisme, bør de jobbe med å tilrettelegge for løsninger knyttet til transportutfordringen i hele regionen. Alene kan ikke biosfæreområdet sørge for dette, men de kan benytte sin påvirkningskraft ovenfor politikere, kommuner og næringsliv til å bygge ut infrastrukturen og tilrettelegge for mer miljøvennlig transport. Igjen understreker dette den politiske dimensjonen ved bærekraftig turisme. Administrasjonen av biosfæreområdet og lokale aktører kan påvirke, anbefale og argumentere for hvilke tiltak som må gjøres, men til syvende og sist er det ofte makthavere og politikere som må sørge for at tiltakene blir gjennomført i praksis. Informantene trekker frem sykkelturisme og mer kollektiv transport som måter å sørge for større miljømessig

bærekraft i turismen i regionen. Hvis biosfæreområdet kan demonstrere hvordan transport av turistene kan gjøres mer bærekraftig og formidle denne kunnskapen videre i WNBR, kan det være et viktig bidrag til å gjøre Nordhordaland Biosfæreområde til et modellområde for bærekraftig turisme.

Videre blir masseturisme oppfattet som noe negativt av informantene, og noe som de ikke ønsker. Masseturisme eksisterer ikke i Nordhordaland i dag, og det er derfor ikke en nåværende utfordring, og samtidig tror de ikke at de vil få masseturisme i Nordhordaland med det første. Nå som kommunene i regionen er med i Bergen reiselivslag, er det et klart ønske om å få flere av turistene som kommer til Bergen med cruiseskip eller fly ut til Nordhordaland. Bergen opplever allerede masseturisme med de negative konsekvensene som hører med, noe representanten fra Bergen reiselivslag uttrykker. Å få noen av turistene i Bergen ut til Nordhordaland vil i så måte lette på trykket i Bergen, slik at byen ikke blir overbefolket av turister når cruiseskipene legger til kai. Det vil dermed bidra positivt for Bergen som ikke må håndtere like mange turister på en gang, samtidig som det vil bidra positivt til turistnæringen i Nordhordaland å få flere turister til regionen. Å gjøre Nordhordaland til et konkurransedyktig og bærekraftig reisemål for dagsturer er også noe som blir trukket frem i søknaden. I arbeidet med å få turister til å reise fra Bergen og ut til Nordhordaland er det et viktig poeng at turistene blir fordelt mellom de ulike destinasjonene, slik at det ikke kommer for mange på en plass. Det er flere grunner til dette. For det første vil en fordeling av turister gagne flere av aktørene som tilbyr ulike turistprodukter i området, og dermed bidra til at flere aktører får utbytte av økt turisme i regionen. For det andre kan for mange turister på en plass føre til slitasje på destinasjonen i form av forurensing, forsøpling og slitasje på infrastruktur. Dette gjelder flere steder i Nordhordaland, hvor infrastrukturen ikke er like god og turistaktørene ikke er forberedt på store mengder turister. I tettsteder og bygder hvor det bor en del folk vil denne slitasjen kunne oppdages tidlig av lokalbefolkningen, og dermed bli utbedret, men i naturområder hvor det ikke bor folk vil dette oppdages senere. Fedje er et eksempel hvor samfunnet fort vil merke effekten av økt turisme, mens Stølsheimen er et område hvor det vil være vanskeligere å overvåke økt turisme og effektene av dette. MAB-programmet har også en bevaringsfunksjon, og biosfæreområdene inneholder vernede kjerneområder slik som Stølsheimen. Dette er natur- og kulturområder som inneholder biologisk mangfold og verneverdier som skal beskyttes for uønsket menneskelig aktivitet, og er samtidig populære reisemål for turister. Administrasjonen av Nordhordaland Biosfæreområde har derfor et særlig ansvar for å bidra til at turisme i disse områdene ikke påvirker negativt. For det tredje vil for mange turister på en gang kunne ødelegge

opplevelsen av ro og fred, som er et viktig element i det Nordhordaland har å tilby til turister. For å begrense de potensielle negative effektene av turisme er det viktig med tilrettelegging både kommunalt og fra de enkelte aktørene og tydelighet fra aktørenes side på hvor mange turister de har mulighet for å motta. Det ulike aktørene bør samarbeide og lage klare strategier for hvordan økt turisme skal takles. Dette er et samarbeid som Nordhordaland biosfæreområde og SHAPE-prosjektet kan være en tilrettelegger for. I arbeidet med å tilpasse strategiene i Lima-planen til en lokal strategi for Nordhordaland Biosfæreområde bør strategier for håndtering av turisme være sentralt.

6.4. Helhetlige reiselivsprodukt og økoturisme i Nordhordaland Biosfæreområde

Som nevnt er promotering, demonstrasjon og utvikling av kunnskap om løsninger for bærekraftig utvikling helt sentralt i MAB-programmet, og tanken om biosfæreområdene som modellområder for bærekraftig utvikling. Hoppstadius & Dahlstrøm (2015) hevder at økoturisme kan bidra til bærekraftig utvikling i form av læringsprosesser. Økoturisme er den foretrukne formen for turisme i biosfæreområdene, og er med sin tilknytning til prinsippene for bærekraftig utvikling, samt sitt pedagogiske aspekt spesielt interessant for biosfæreområdene. Økoturisme som næringsvirksomhet har vært ikke-eksisterende i Norge, samtidig som at mye av turismen i har mange likhetstrekk med økoturisme (Viken, 2006), og dette gjelder også for Nordhordaland. Jeg har ikke funnet noen aktører i regionen som markedsfører seg som økoturismedestinasjoner, men omtrent all turisme i regionen er naturbasert eller knyttet til kultur og kulturhistorisk arv.

I intervjuer med de ulike informantene kommer det fram at helhetlige reiselivsprodukt, eller reiselivspakker er en viktig faktor for at turisme skal lykkes i Nordhordaland. Disse reiselivspakkene skal helst bestå av et samarbeid mellom ulike tjenester og turistaktører som tilbyr transport, noe å gjøre, noe og spise og eventuelt også overnatting. Reiselivspakkene trenger også en tydelig salgskanal, og spiller Bergen reiselivslag en stor rolle ved å markedsføre og selge disse bakkene gjennom sitt turistkontor i Bergen og i sine brosjyrer. Den planlagte «Ullruten» i Nordhordaland kan sies å være et eksempel på et slikt helhetlig produkt. Andre eksempel er samarbeidet om «Salmon Safari» og sykkelruten mellom Gulen og Masfjorden hvor ulike aktører har gått sammen for å skape en reiselivspakke. De er også eksempler turistprodukter med som legger igjen verdier flere steder og hvor transporten mellom destinasjonene foregår på en miljøvennlig måte. Selv om disse samarbeidene ikke er knyttet til

biosfæreprosjektet i like stor grad, er det likevel initiativer som kan ha nytte av å bli forbundet med biosfæreområdet.

Den planlagte ullruten i Nordhordaland peker seg ut som et konkret reiselivsprodukt som er i tråd med prinsippene for økoturisme. Kunnskap om bruk og tradisjoner knyttet til ull er et tema som står spesielt sterkt i Nordhordaland, og representanten for Bergen reiselivslag beskriver dette området som noe som binder sammen veldig mange av turistaktørene i regionen. Å bruke kompetansen som Nordhordaland har rundt ull ser ut til å være en sentral brikke i å utvikle helhetlige reiselivsprodukter i regionen som skal demonstrere bruk av lokale ressurser fra natur og kultur, formidle historien og demonstrere hvordan ull kan brukes i fremtiden. Læringsdimensjonen som ullruten skal ha er tydelig, med sterke aktører innen formidling som Lyngheisenteret og Norsk Trikotasjemuseum, i tillegg til levende bedrifter som Hillesvåg ullvarfabrikk og alle gårdene som driver med sauehold. Samtidig som ullruten vil formidle historien knyttet til ull, vil den også demonstrere en hel verdikjede fra sau til ferdige produkter, og dermed hvordan denne ressursen har blitt og kan bli benyttet i fremtiden. Historien knyttet til ull i Nordhordaland er ikke bare knyttet til ull som ressurs, men også til hvordan landbruk knyttet til sauehold har vært med å prege landskapet i regionen. Etter hvert som denne typen landbruk har blitt mindre utbredt i regionen, har landskapet grodd igjen og fremstår mange steder som helt forskjellig fra tidligere. Lyngheisenteret er og har vært en viktig aktør i formidling av denne delen av historien, og er i tillegg en sentral aktør for forskning på dette området. Ullruten kan være et helhetlig turistprodukt som kan demonstrere alle hovedfunksjonene som et biosfæreområde skal ha. Den kan bidra til å bevare det tradisjonelle kulturlandskapet, bidra til et bærekraftig utvikling gjennom natur- og kulturbasert turisme hvor formidling av kunnskap er sentralt og administrasjonen av Nordhordaland Biosfæreområde kan tilby logistisk støtte ved å være en tilrettelegger for kunnskap og samarbeid. Nordhordaland kan potensielt bli et modellområde for bærekraftig turisme med ullruten, men det kreves langsiktig forpliktelse og samarbeid mellom mange aktører. Administrasjonen av biosfæreområdet bør ha en lederrolle slik som i Entlebuch Biosfæreområde (Knaus et. al, 2017), og tydelig formidle hvordan turistproduktet skal få et innhold som er i tråd med MAB-programmet, samtidig som de gjenspeiler interessene til de lokale aktørene. Videre bør de bruke sin påvirkningskraft for å imøtekomme det som blir sett på som utfordringer for reiselivet, knyttet til transport, masseturisme og infrastruktur. Noe av ansvaret ligger selvsagt også hos turistene, ved at de opptrer ansvarlig og respektfullt ovenfor destinasjonene de besøker.

Ullruten er et konkret initiativ som har klar forbindelse til biosfæreområdet og SHAPE-prosjektet, og samler flere lokale aktører til en helhetlig reiselivspakke. To av de tre reiselivsaktørene jeg har intervjuet er også en del av ullruten, Gripen gard og Lyngheisenteret. Alle tre reiselivsaktørene driver med turisme innenfor ulike områder, men i ganske liten skala. Lyngheisenteret er en viktig destinasjon i regionen, mens de to andre er mindre virksomheter som tar imot ganske få turister, primært i sommersesongen. Reiselivsaktørene illustrerer også hvilke opplevelser turistene som kommer til Nordhordaland er interessert i, og tar alle imot internasjonale turister. Disse opplevelsene er knyttet til ro, fred, det urørte og det autentiske med regionen. Selv om ingen av disse aktørene beskriver seg selv som destinasjoner for økoturisme, har de mange av trekkene som kjenner økoturisme som nærhet til natur, små aktører, fokus på bevaring av natur og kultur og en tydelig læringsdimensjon. Som turistdestinasjon oppfyller Lyngheisenteret alle karakteristikkene som UNWTO (2002) beskriver økoturisme ut fra. Den karakteristikken som peker seg ut som den fremste er læringsdimensjonen. Dette kommer selvsagt av at de er et museum som har som funksjon og formidle, men også av måten senteret drives på. Det er ikke noe tradisjonelt museum, i den forstand at det i liten grad fokuserer på utstillinger. Hovedfokuset ligger snarere på å demonstrere hvordan landskapet rundt Lyngheisenteret har fungert, og fortsatt fungerer ved at det foregår aktiv bruk. På denne måten bevarer de både naturen, kulturen og tradisjonene knyttet til dette landskapet. Lyngheisenterets målsetninger og biosfæreområdenes tre hovedfunksjoner er påfallende like, og de har åpenbare kontaktpunkter da flere av aktørene bak Lyngheisenteret også står bak tanken om et biosfæreområde i Nordhordaland. Ut fra det informanten forteller om Lyngheisenteret, kan det hevdes at Lyngheisenteret har operert etter lignende prinsipper, dog i en mer lokal forstand, som MAB-programmet helt siden det åpnet. Det har vært opptatt av å bevare dette landskapet og tradisjonene knyttet til det, drive forskning, undervisning og formidling, og involvere og tilby en møteplass for ulike lokale aktører. Lyngheisenteret har helt klar kompetanse og verdier som Nordhordaland Biosfæreområde som helhet vil kunne ha god nytte av når de ønsker å implementere flere av de samme verdiene i hele regionen. I reiselivssammenheng er Lyngheisenteret helt klart en attraksjon i Nordhordaland, selv om det også har andre fokusområder og ikke ønsker å være en ren turistdestinasjon. Senteret er også et godt eksempel for resten av regionen på hvordan man kan tilby turisme samtidig som man oppfyller de tre hovedfunksjonene som biosfæreområder skal ha. Lyngheisenteret er selvsagt veldig godt rustet med tanke på kunnskap og erfaring knyttet til de tre hovedfunksjonene, og en mindre reiselivsaktør vil alene ikke ha samme kapasitet til å demonstrere alle tre hovedfunksjonene på samme måte. Lyngheisenteret kan derfor først og fremst være et eksempel

på hvordan kunnskap kan formidles til turister og settes i sammenheng med noe mer enn bare opplevelsen av å besøke en destinasjon.

De to andre lokale turistaktørene jeg har intervjuet, Klyvikje og Gripen gard beskriver også sine turistprodukter på en måte som har klare fellestrekk med UNWTOs definisjon av økoturisme. De er på hver sin måte opptatt av gi gjestene gode opplevelser knyttet til natur og kultur og opptatt av å formidle tradisjonell kunnskap og historie knyttet til sine gårder. I så måte tar begge turistproduktene i bruk lokale ressurser og viser frem det som er det tradisjonelle og autentiske med regionen. Det er interessant at en stor andel av turistene som kommer til begge gårdene er internasjonale. Dette kan nok ha en del å gjøre med at de markedsfører seg internasjonalt, Gripen gard gjennom Airbnb, og Klyvikje gjennom samarbeidspartneren Bergen Basecamp. Samtidig sier det også noe om hva de utenlandske turistene er interessert i å oppleve, og peker samtidig mot at denne typen turistprodukter har et klart potensiale ovenfor internasjonale turister som for eksempel kommer til Bergen med fly eller cruisebåt. Begge disse turistaktørene driver stort sett for seg selv uten at turistproduktet deres foreløpig har noen tilknytning til biosfæreprosjektet i Nordhordaland, sett bort fra at Gripen gard er med på den planlagte ullruten. Deres tanker rundt det kommende biosfæreområdet er at det vil være positivt for regionen å bli forbundet med UNESCO, samtidig som at de sier at det er viktig at lokale aktører bidrar til området. De ønsker først og fremst at biosfæreområdet kan bidra med kunnskap og tilrettelegging. Samtidig som at de ser på UNESCO-stempelet som positivt for regionen, er MAB-programmet ganske lite kjent, og de er usikker på hva det vil innebære for turismen. Dette kan forklares med at MAB-programmet tross alt er ganske ukjent i Norge, samtidig som Nordhordaland Biosfæreområdet ennå ikke har blitt utnevnt. Det er derfor vanskelig både for planleggerne av biosfæreområdet og de lokale aktørene å si noe om hva MAB-programmet konkret vil innebære for Nordhordaland. Samtidig har som sagt de aktørene jeg har intervjuet klare trekk som er forenlig med økoturisme, og dermed er forenlig med den typen turisme som er ønskelig i biosfæreområdene. MAB-programmet skal bidra til å skape et helhetlig innhold i biosfæreområdet som et modellområde for bærekraftig utvikling, men en sentral del av programmet er også at lokale aktører og initiativer skal bidra til dette innholdet. Det unike med området skal formidles, og derfor bør man begynne å se på det som allerede eksisterer i området og hvordan dette passer inn i helheten av regionen. Initiativene skal helst komme innenfra, samtidig som planleggerne av biosfæreområdet tilrettelegger for at lokale aktører kan demonstrere hva regionen har på en måte som er synlig for flere, og som hjelper de lokale

aktørene å håndtere de utfordringene de møter. Slik jeg ser det vil dette være det viktigste biosfæreområdet kan bidra med ovenfor reiselivet i Nordhordaland.

7. Konklusjon

Bærekraftig utvikling er begrep og konsept som ulike aktører vektlegger og tolker forskjellig. Det har blitt et velbrukt begrep som ofte blir brukt uten at det tillegges noen reell handling eller praksis. Å undersøke hvordan det jobbes med bærekraftig utvikling i biosfæreområder mener jeg er veldig interessant, nettopp fordi disse biosfæreområdene skal demonstrere hvordan begrepet bærekraftig utvikling kan settes ut i praksis, og være gode eksempler til etterfølgelse. Biosfæreområder eksisterer over hele verden, og i land som er forskjellig både med tanke på kultur og utviklingsnivå. Veien mot bærekraftige løsninger vil derfor bli preget av forutsetningene og mulighetene som hvert enkelt biosfæreområde har. I min oppgave har jeg undersøkt bærekraftig utvikling knyttet til turisme i Nordhordaland Biosfæreområde. Turisme er en global næring i kontinuerlig vekst, og i mange andre land og biosfæreområder har nok turisme mer å si for bærekraftig utvikling enn hva det har i Nordhordaland. Bærekraftig utvikling er dog ment å være et helhetlig og universelt konsept, og det samme bør også gjelde for bærekraftig utvikling knyttet til turisme. Derfor må også områder med mindre turisme, som Nordhordaland Biosfæreområde ta sin del av ansvaret for å bidra til at turisme kan gjøres mer bærekraftig. I denne oppgaven har jeg utforsket det kommende biosfæreområdet i Nordhordaland med fokus på turisme. Ved å analysere det empiriske datamaterialet jeg har samlet inn ved hjelp av relevant teori knyttet til bærekraftig utvikling, turisme, økoturisme og tidligere forskning knyttet til biosfæreområder, har jeg kommet frem til følgende konklusjoner på mine problemstillinger.

Bærekraftig turisme blir i Nordhordaland Biosfæreområde tolket på en måte som i stor grad forenlig med de teoretiske og normative prinsippene for bærekraftig utvikling. Samtidig er det bærekraftig turisme på det lokale nivået det siktes mot, ved at turismen i regionen først og fremst skal benytte lokale ressurser og skape verdier lokalt. Hovedfokuset på bærekraftig turisme er i Nordhordaland lokalt, og bærer dermed ikke med seg de samme ambisjonene som begrepet bærekraftig utvikling, som er ment å være et universelt og helhetlig konsept. Samtidig er det et klart ønske at turismen i biosfæreområdet skal være et godt eksempel, og dermed kunne bidra til å promotere løsninger innen turismen som har overføringsverdi i andre områder, og som kan formidles gjennom MAB-programmet, og dermed utover det lokale nivået.

Hovedutfordringen for turismen i Nordhordaland er å være synlig nok for turister, og få nok turister til å besøke regionen. Regionen har mye å tilby og et klart potensiale for turisme, men en helhetlig satsing og samarbeid for økt turisme har vært fraværende. At regionen skal bli et

UNESCO biosfæreområde sees på som en mulighet for å gjøre Nordhordaland mer kjent og dermed trekke flere turister til regionen. Å legge til rette for samarbeid og økt kunnskap blant lokale turistaktører er derfor en ambisjon som planleggere av biosfæreområdet trekker frem. Dette er et arbeid som allerede er påbegynt i SHAPE-prosjektet, samt gjennom samarbeidet med Bergen reiselivslag. Andre utfordringer som ennå ikke er store, men som kan bli det hvis Nordhordaland får en stor økning innen turisme er knyttet til de samme utfordringene som turismen har ellers i verden. Dette er hovedsakelig utfordringer knyttet til transport, men også masseturisme, ved at det kommer flere turister enn enkelte destinasjoner er forberedt til å håndtere. Biosfæreområdet kan bidra til synliggjøring av regionen og dermed økt turisme, men må også bidra til tilrettelegging, samarbeid og kunnskapsformidling knyttet til potensielle utfordringer som denne økte turismen kan føre til.

En sentral funksjon biosfæreområder skal ha er å være modellområder for bærekraftig utvikling. Dette legger til grunn at man har et helhetlig syn på bærekraftig utvikling, også innen turisme. For at Nordhordaland skal være et modellområde for bærekraftig turisme, må regionen imøtekomme de utfordringene som eksisterer både i regionen, men også for turistnæringen som helhet. De må også utnytte de kulturelle, naturlige og sosiale ressursene som eksisterer i regionen på en måte som demonstrerer bærekraftig turisme. Videre er det viktig at bærekraftig turisme blir sett på som et middel for bærekraftig utvikling. Siden Nordhordaland biosfæreområde ennå ikke har blitt utnevnt er det uklart på hvilken måte Nordhordaland kan være et modellområde for bærekraftig turisme, men det empiriske materialet jeg har samlet, tyder på at det er et ønske om å vise frem området ved hjelp av helhetlige reiselivspakker. Et tydelig eksempel på dette er den planlagte ullruten, hvor lokale og tradisjonelle verdier i Nordhordaland knyttet til natur og kultur blir demonstrert. Ullruten samler mange lokale aktører i Nordhordaland, og kan bidra til å demonstrere alle hovedfunksjonene som et biosfæreområde skal ha.

Mye av turismen i Nordhordaland er knyttet til natur og kultur, og er dermed i tråd med økoturisme som er den foretrukne formen for turisme i biosfæreområdene. Ulike aktører innen turismen demonstrerer den lokale identiteten til Nordhordaland på forskjellige måter. Det kommende biosfæreområdet blir oppfattet som noe som kan bidra positivt for regionen, og spesielt det å bli forbundet med UNESCO blir sett på som verdifullt. Samtidig er det en viss usikkerhet rundt hva det kommende biosfæreområdet i Nordhordaland skal innebære. UNESCO som merkevare er godt kjent, mens Man and the Biosphere-programmet er mer ukjent. Det vil derfor være viktig for planleggerne av biosfæreområdet å bevisstgjøre lokale

aktører og folk flest om hva MAB-programmet innebærer, og hvilke funksjon biosfæreområdet skal ha fremover.

Det er klart at turisme vil få en viktig plass i det kommende Nordhordaland Biosfæreområde, og at dette er noe som har blitt, og vil bli jobbet med etter at Nordhordaland blir utnevnt som UNESCO biosfæreområde i juni 2019. Siden biosfæreområdet ennå ikke er utnevnt er det en viss usikkerhet om hvordan bærekraftig turisme konkret vil gjøre seg gjeldende i Nordhordaland. Det vil derfor være et behov for fremtidig forskning knyttet til dette når biosfæreområdet har blitt utnevnt og har fungert over lengre tid. Da vil det i større grad være mulig å peke på mer konkrete tiltak og initiativer knyttet til bærekraftig turisme i regionen, og hvilken rolle biosfæreområdet spiller i utarbeidelsen av disse tiltakene og initiativene. I tillegg vil det være mulig å undersøke om Nordhordaland Biosfæreområde er noe som bidrar til vekst i turismen, og noe som gjør regionen mer synlig når biosfæreområdet har fungert over en lengre periode. Nordhordaland er også en relativt stor region, og det finnes mange flere aktører innen turismen som jeg ikke har hatt mulighet til å presentere i denne oppgaven, da jeg har tatt for meg et relativt lite utvalg. For å videre belyse arbeidet med bærekraftig turisme i Nordhordaland biosfæreområde vil mer omfattende forskning som involverer flere aktører knyttet til turismen i regionen være nødvendig. Denne oppgaven er hovedsakelig knyttet til det Nordhordaland Biosfæreområde, men det eksisterer i dag 686 biosfæreområder hvor mange også har turisme som fokus. For å videre belyse bærekraftig turisme i biosfæreområder vil det derfor også være nyttig å studere hvordan bærekraftig turisme lar seg gjelde i andre biosfæreområder med ulike forutsetninger og muligheter enn Nordhordaland. Når det er sagt, ønsker jeg likevel at denne oppgaven vil belyse hvordan biosfæreområder kan bidra til praktisk kunnskap og løsninger knyttet til bærekraftig utvikling og turisme, og at denne kunnskapen kan formidles gjennom MAB-programmet og dermed bidra til bærekraftig utvikling og turisme på et globalt nivå.

8. Litteraturliste

- Archer, B., Cooper, C. & Ruhanen, L. (2005). The positive and negative impacts of tourism. I W. F. Theobald (Red.), *Global Tourism* (3. utgave. utg., s. 79-102). USA: Elsevier.
- Baker, S. (2006). *Sustainable Development*. New York: Routledge.
- Björk, P. (2007). Definition Paradoxes: From concept to definition. I J. Higham (Red.), *Critical Issues in Ecotourism - Understanding a complex tourism phenomenon* (s. 23-46). Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Budowski, G. (1976). Tourism and Environmental Conservation: Conflict, Coexistence, or Symbiosis? *Environmental Conservation*, 3(1), 27-31. <https://doi.org/10.1017/S0376892900017707>
- Butler, R. W. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies*, 1(1), 7-25. <https://doi.org/10.1080/14616689908721291>
- Candela, G. & Figini, P. (2012). Sustainable Tourism. I G. Candela & P. Figini (Red.), *The Economics of Tourism Destinations* (s. 549-585). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin-Heidelberg.
- Das, M. & Chatterjee, B. (2015). Ecotourism: A panacea or a predicament? *Tourism Management Perspectives*, 14, 3-16. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.01.002>
- Dowling, R. (2016). Power, Subjectivity, and Ethics in Qualitative Research. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (4. utg., s. 29-44). Canada: Oxford University Press.
- Dunn, K. (2016). Interviewing. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (4. utg., s. 149-188). Canada: Oxford University Press.
- Font. (2007). Ecotourism certification: potential and challenges. I H. James (Red.), *Critical Issues in Ecotourism: Understanding a complex tourism phenomenon* (s. 386-405). Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Hall, M. C. (1998). Antecedents. I M. C. Hall & A. A. Lew (Red.), *Sustainable Tourism - A Geographical Perspective* (s. 13-24). England: Pearson Education Limited.
- Hall, M. C. & Lew, A. A. (1998). The geography of sustainable tourism development: an introduction. I M. C. Hall & A. A. Lew (Red.), *Sustainable Tourism - A Geographical Perspective* (s. 1-12). England: Pearson Education Limited.
- Harvold, K. (2003). Bærekraftig utvikling. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 20(4), 406-410. Hentet fra https://www.idunn.no/nnt/2003/04/sideblikk_berekraftig_utvikling
- Holden, A. (2008). *Environment and Tourism* (2. utg.). New York: Routledge.
- Hoppstadius, F. & Dahlström, M. (2015). Processes of Sustainable Development: Ecotourism in Biosphere Reserves. *Journal of Environmental and Tourism Analyses*, 3(1), 5-25. Hentet fra https://search.proquest.com/docview/1765990698?rfr_id=info%3Axri%2Fsid%3Aprimo
- Job, H., Becken, S. & Lane, B. (2017). Protected Areas in a neoliberal world and the role of tourism in supporting conservation and sustainable development: an assessment of strategic planning, zoning, impact monitoring, and tourism management at natural World Heritage Sites. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(14), 1697-1718. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1377432>
- Kaland, P. E., (red). (2018). *Nordhordaland Biosphere Reserve - UNESCO application*. Hentet fra http://www.nordhordland.net/getfile.php/4380721.2391.jutjanksiwstps/Nordhordland+Biosphere+Application+2018_medium+resolution.pdf

- Kaland, P. E., (red). (2018). *Nordhordland Biosphere Reserve - UNESCO application*. Hentet fra http://www.nordhordland.net/getfile.php/4380721.2391.jutjanksiwstps/Nordhordland+Biosphere+Application+2018_medium+resolution.pdf
- Knaus, F., Bonnelame, L. K. & Siegrist, D. (2017). The Economic Impact of Labeled Regional Products: The Experience of the UNESCO Biosphere Reserve Entlebuch. *Mountain Research and Development*, 37(1), 121-130. Hentet fra <https://www.jstor.org/stable/90001387>
- Lynghesenteret. (2019). Lynghesenteret. Hentet 26/3-2019 fra <http://www.muho.no/lynghesenteret>
- Milne, S. S. (1998). Tourism and sustainable development: exploring the global-local nexus. I M. C. Hall & A. A. Lew (Red.), *Sustainable Tourism - A Geographical Perspective*. England: Pearson Education Limited.
- Natland, K. E. (2018, 13. juli). Utvikling av berekraftig reiseliv i Nordhordland - eit EU-prosjekt. Hentet 14/2-2019 fra <http://www.nordhordlandbiosphere.no/berekraftig-reiseliv.365844.nn.html>
- Redclift, M. (2005). Sustainable Development (1987-2005) - an oxymoron comes of age. *Sustainable Development*, 13(4), 212-227.
- Ryan, J., Silvanto, S. & Seitz, V.. (2013). The promotion of UNESCO biosphere reserves as tourist destinations: a preliminary examination of trends and implications. *International Journal of Buisness and Globalisation*, 10(3), 309-324. <https://doi.org/10.1504/IJBG.2013.052990>
- Ryan, J., Silvanto, S. & Seitz, V.. (2013). The promotion of UNESCO biosphere reserves as tourist destinations: a preliminary examination of trends and implications. *International Journal of Buisness and Globalisation*, 10(3), 309-324. <https://doi.org/10.1504/IJBG.2013.052990>
- Saarinen, J. (2006). Traditions of sustainability in tourism studies. *Annals of Tourism Research*, 33(4), 1121-1140. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2006.06.007>
- Sharpley, R. (2000). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), 1-19. <https://doi.org/10.1080/09669580008667346>
- Statistisk Sentralbyrå. Bearbeiding: Statistikknett: Tilrettelagt: Bergen Reiselivslag. (2019). Statistikk. Hentet 14/2-2019 fra <https://www.visitbergen.com/bergenreiselivslag/informasjon/statistikk>
- Stratford, E. & Bradshaw, M. (2016). Qualitative Research Design and Rigour. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (4. utg., s. 117-129). Canada: Oxford University Press.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse – En innføring i kvalitativ metode* (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- United Nations. (2019). The Sustainable Development Agenda. Hentet 28/2-2019 fra <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (1996). *Biosphere reserves: The Seville Strategy and the Statutory Framework of the World Network*. Paris: UNESCO.
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (1996). *Biosphere reserves: The Seville Strategy and the Statutory Framework of the World Network*. Paris: UNESCO.
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2002). Ecotourism and Sustainable Development in Biosphere Reserves: Experiences and Prospects. Hentet 4/2-2019 fra <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127757>
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2013). Biosphere Reserve Nomination Form. Hentet 13/3-2019 fra

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SC/pdf/biosphere_reserve_nomination_for_m_2013_en.pdf

- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2015). *MAB STRATEGY 2015-2025*. Paris: UNESCO.
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2015). *MAB STRATEGY 2015-2025*. Paris: UNESCO.
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2019). About us. Hentet 29/1-2019 fra <https://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco>
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2019). Biosphere Reserves – Learning Sites for Sustainable Development. Hentet 29/1-2019 fra <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/>
- Valentine, G. (2013). Tell me about...: using interviews as a research methodology. I R. Flowerdew & D. Martin (Red.), *Methods In Human Geography - A guide for students doing a research project* (2. utg., s. 110-126). New York: Routledge.
- Viken, A. (2006). Ecotourism in Norway: Non-existence or Co-existence. I S. Gössling & J. Hultman (Red.), *Ecotourism in Scandinavia - Lessons in Theory and Practice*. UK: CABI.
- Weaver, D. (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practice*. London: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Winchester, H. P. M. & Rofo, M. W. (2016). Qualitative Research and Its Place in Human Geography. I I. Hay (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (4. utg., s. 3-27). Canada: Oxford University Press.
- World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). *Vår felles fremtid*. Oslo: Tiden norsk forlag.
- World Tourism Organization (UNWTO). (2002). Ecotourism and Protected areas. Hentet 31/1-2019 fra <http://sdt.unwto.org/content/ecotourism-and-protected-areas>
- World Tourism Organization (UNWTO). (2011). UNWTO Factsheet: Tourism and Biodiversity. Hentet 30/1-2019 fra <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/biodiversity.pdf>
- World Tourism Organization (UNWTO). (2019). Definition. Hentet 1/3-2019 fra <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5>
- World Tourism Organization (UNWTO). (2019). One Planet - Sustainable Tourism Programme. Hentet fra <http://sdt.unwto.org/about-oneplanet-stp>
- World Tourism Organization (UNWTO). (2019). Why tourism? Hentet 29/1-2019 fra <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>

Figurer

Figur 1: Haggard, L. & Kaland, P. E. (2018). Nordhordaland Biosphere Reserve - UNESCO application, (s. 21). Hentet fra [file:///C:/Users/haugl/Downloads/Nordhordland+Biosphere+Application+2018_medium+resolution%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/haugl/Downloads/Nordhordland+Biosphere+Application+2018_medium+resolution%20(3).pdf)

Figur 2: Haggard, L. & Kaland, P. E. (2018). Nordhordaland Biosphere Reserve - UNESCO application, (s. 27). Hentet fra [file:///C:/Users/haugl/Downloads/Nordhordland+Biosphere+Application+2018_medium+resolution%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/haugl/Downloads/Nordhordland+Biosphere+Application+2018_medium+resolution%20(3).pdf)

Vedlegg 1: Intervjuguide til prosjektarbeidere i MAB

UNESCO MAB generelt

- Motivasjoner for å bli med, hvor kom ideen fra?
- Status nå, hvordan jobber dere, noe hovedfokus?
- Problemer underveis?
- Hvor viktig er turisme i biosfæreprosjektet? Prioritet?

Turismen i Nordhordaland

- Hvordan ser turistnæringen i Nordhordaland ut, hvilke former for turisme eksisterer? Velutviklet?
- Hvilket turistpotensial har Nordhordaland? Ligger potensialet i natur og kulturer? Attraksjoner? Hva trekker turister til Nordhordaland?
- Hvordan kan MAB bidra til turistnæringen i Nordhordaland? Merkelapp?
- Er det samarbeid mellom for eksempel turistaktører og bønder/matvareprodusenter?
- Forventer dere flere besøkende til Nordhordaland når det blir et biosfæreområde? Fra utlandet? Fra andre steder i Norge?
- Hvordan vil dere promotere Nordhordaland som turistdestinasjon?

Bærekraftig utvikling og turisme

- Hva er bærekraftig turisme for dere?
- Økoturisme?
- Hvorfor er det viktig at det er bærekraftig utvikling innenfor turismen?
- Er turismen i dag bærekraftig?
- Læringplattform, modellområde
- utfordringer mtp bærekraft
- Hvordan skape mer bærekraftig reiseliv?
- Hvordan samarbeide, med hvem?

Vedlegg 2: Intervjuguide til aktører innenfor turisme

Bakgrunn:

- Hva er turistproduktet ditt?
- Hva får turister oppleve når de kommer hit?
- Gjester? Hvorfor kommer de hit?
- Hva er hovedmotivasjonen din for å drive med turisme?
- Er turisme din eneste jobb? Kan du leve av det?

Bærekraftig utvikling og turisme

- Bærekraftig utvikling
- Bærekraftig turisme, hvordan forstår du begrepet?
- Beskrive turismen i Nordhordaland?
- Er turistproduktet ditt bærekraftig? Hvordan kan du gjøre det mer bærekraftig?
- Hvilke utfordringer eksisterer med tanke på bærekraftighet/og andre ting?
- Samarbeid med andre aktører?
- Lokale ressurser?

UNESCO MAB

- Hva har du hørt om UNESCO MAB-prosjektet?
- Hvordan kan MAB-bidra til turistnæringen din, og turismen i Nordhordaland som helhet
- Motivasjonen for Nordhordaland å bli med i prosjektet?
- Turistpotensiale i Nordhordaland?
- UNESCO-merkelappen

